

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Manisa, 2017

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**ÇOK ETNİK YAPILI TOPLUMLARDA YÖNETİM VE GÜÇ
PAYLAŞIMI**

Fatih ÇİÇEK

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Faika ÇELİK**

MANİSA-2017

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 06.06.2017 tarih ve 18/Ek2 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 23. Maddesi gereğince Enstitümüz Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kamu Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Fatih ÇİÇEK'in **"Çok Etnik Yapılı Toplumlarda Yönetim ve Güç Paylaşımı"** Konulu tezi incelenmiş ve aday 03/07/2017 tarihinde saat 10.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır. Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 25 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

ile karar verilmiştir.

*** Bu halde adayın tez konusu değiştirilir veya adayın isteği halinde tezsiz yüksek lisans programına geçişi sağlanır.

ÜYE

Doğru Buğra Özalp

Buğra Özalp

aday olabilir.

□ □

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Çok Etnik Yapılı Toplumlarda Yönetim ve Güç Paylaşımı” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

19.07.2017

Adı Soyadı

Fatih ÇİÇEK
İmza

ÖZET
ÇOK ETNİK YAPILI TOPLUMLARDA YÖNETİM VE GÜÇ
PAYLAŞIMI

Çoğul toplumlar da çağdaş demokrasi standartlarına ulaşmak için toplumu oluşturan tüm dini, kültürel ve etnik farklılıkları bulunan alt grupların devletin tüm kurumlarında eşit oranda bulunmaları ve karar mekanizmalarında söz sahibi olmaları kaçınılmazdır. İşte bu ihtiyaç ve gereklilik çok etnik yapı lı toplumlar da geleneksel demokrasi uygulamalarından farklı olarak ihtiyaca daha iyi cevap verebilecek yeni uygulamaların ortaya çıkmasını sağlamıştır.

İşte bu çalışmanın amacı Türkiye gibi birçok farklı etnik ve dini grubu bünyesinde barındıran bir ülkede bu uygulamaların karar alıcılar ve politikacılar için daha görünür olmasını sağlamak ve daha demokratik çıktılar ın oluşmasına katkıda bulunmaktır. Ayrıca ülkede ki bu yönde yaşanan akademik eksikliğe değinerek bu konuda ki bilimsel çalışmalar ın artmasını sağlamak da tezin amacıdır.

Çalışmada, 1970’li yıllarda ortaya atılan oydaşmacı ve birleştirici demokrasi yaklaşımları incelenmiş ve bu yaklaşımlar ın çok etnik yapı lı toplumlar için öne sürdüğü iktidar paylaşımı reçetesi ortaya konmuştur. Buna ek olarak çalışma dünyada ki en önemli iktidar paylaşımı örneklerinden biri olan Lübnan’ı inceleyerek karar alıcılar ve politikacıların yapma(ma)sı gerekenleri ortaya koymaya çalışmıştır.

ABSTRACT

POWER SHARING IN MULTI-ETHNIC SOCIETIES

In order to generate more democratic outcomes in multi-ethnic societies, all segmental groups with different ethnic, religious, and cultural backgrounds must be included within the decision making mechanisms and all state institutions. This necessity triggered new approaches to explore state building processes in plural societies after post-conflict situations. And these new approaches refuse conventional democratic applications such as majoritarianism and offer new models of power sharing that reflect realities of multi-ethnic and multi-religious societies.

Therefore, this thesis aims to increase awareness of policy makers and politicians and contribute to the generation of more democratic outcomes in a country like Turkey where many different ethnic, religious, and cultural groups co-exist. Also, the study emphasizes the deficiency on the related issue and seeks to draw the attention of academia where it is needed.

In this study, the consociational and integrative power sharing models that emerged late 1970s are examined. Institutional design for multi-ethnic societies that these approaches assert makes the focal point of the study. Also, Lebanon, with a long history of power sharing tradition, is examined as a case study to reflect upon the do's and don'ts for policy makers while designing a power sharing model.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
ÇOK ETNİKLİ TOPLUMLARDA KURUMSALLAŞMA VE İKTİDAR PAYLAŞIMI.....	5
1.1. KURUMSALLAŞMA/KURUMLARIN DİZAYNI	5
1.1.1. Seçim Sistemi	10
1.1.2. Parleментар Sistem Mi Başkanlık Sistemi Mi?	14
1.1.3. Gücün Merkezileşmesi Ve Âdem-İ Merkeziyetçilik.....	16
1.2. BAŞARILI BİR İKTİDAR PAYLAŞIMI İÇİN GEREKLİ KOŞULLAR..	18
İKİNCİ BÖLÜM.....	20
İKTİDAR PAYLAŞIM MODELLERİ.....	20
2.1. KOALİSYONEL DEMOKRASİ MODELİ	20
2.1.1. Büyük Koalisyonlar (Grand Coalitions)	23
2.1.2. Ölçülülük/Orantılılık Kuralı	23
2.1.3. Grupların Özerkliği	23
2.2. KOALİSYONEL DEMOKRASİYE YÖNELİK ELEŞTİRİLER	24
2.3. KOALİSYONEL DEMOKRASİNİN UYGULANABİLİRLİĞİNİ KOLAYLAŞTIRAN FAKTÖRLER	26
2.3.1. Güç Dengesi.....	27
2.4. ÜLKE BÜYÜKLÜĞÜ VE KOALİSYONEL DEMOKRASİ ARASINDAKİ İLİŞKİ	28
2.5. BİRLEŞTİRİCİ/BÜTÜNLEŞTİRİCİ YAKLAŞIM (INTEGRATIVE APPROACH).....	29
2.5.1. Federalizm.....	32
2.5.2. Bir Seçim Sistemi Olarak “Vote Pooling”	33
2.5.3. Başkanlık Sistemi	34
2.6. ÇOK ETNİKLİ TOPLUMLARDA ÇOĞUNLUKÇU DEMOKRASİ MODELİ PROBLEMİ	37
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	40
KÖKLÜ BİR İKTİDAR PAYLAŞIMI GELENEĞİNE SAHİP ÜLKE: LÜBNAN.....	40
3.1. GENEL GİRİŞ	40

3.2. DEMOGRAFİK YAPI.....	41
3.3. LÜBNAN'DAKİ İKTİDAR PAYLAŞIMI REJİMLERİ.....	43
3.3.1. 1860 İç Savaşı ve Reglement Organique	43
3.3.2. Fransa Mandası Döneminde İktidar Paylaşımı.....	45
3.3.3. 1943 Ulusal Paktı	47
3.3.4. Ta'if Anlaşması.....	50
3.4. OSMANLI DÖNEMİ LÜBNAN.....	53
3.5. LÜBNAN'DAKİ GÜÇ PAYLAŞIMI NEYİ GÖSTERİYOR?	53
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	56
KAYNAKÇA.....	59

GİRİŞ

Soğuk Savaşı'nın sona ermesiyle beraber, tek kutuplu bir dünya düzenine geçilmiş ve Sovyetler Birliği'nin içinde bulunan farklı milletler bağımsız birer devlet olarak ortaya çıkmışlardır. Genel olarak II. Dünya Savaşı'nı takip eden süreçte iyice azalan devletlerarası çatışmalar, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle yerini artık devlet-içi çatışmalara bırakmıştır. 1990'lı yıllarda yaşanan silahlı çatışmaların %90'ı iç savaş olarak kategorize edilmiştir. Asya, Avrupa ve Afrika'da baş gösteren etnik savaşlar Soğuk Savaş sonrası dönemde etnisiteyi silahlı devlet-içi çatışmaların baş faktörü haline getirmiştir.¹

Soğuk Savaşın sona ermesine kadar olan süreçte "çatışma" konusu devletlerarası bir etkileşim olarak çalışılmıştır. Fakat çatışmanın devlet içinde yaşanan şiddet içerikli yeni bir formda ortaya çıkmasıyla beraber bu konudaki akademik çalışmalar da evrilmiştir. Çatışma teorisi, önceleri gerekli akademik öneme mazhar olamamışsa da ağırlıklı olarak etnik ve dini motivasyonlarla meydana gelen iç çatışmaların ortaya çıkmasıyla önemli bir momentum yakalamıştır.

Dünya düzeninin bu süreçten sonra girdiği evrede, devletlerin dış tehdit algıları küreselleşme ve bunun getirdiği karşılıklı bağımlılık ile beraber göreceli olarak ortadan kalkmıştır. Bu durum, savaş veya potansiyel düşmanların var olduğu zamanlarda içeride bütünleşmeyi sağlayan çok etnikli toplumlarda, ayrışmanın ortaya çıkmasını ve dolaylı olarak etnik çatışmaların başlangıcını kolaylaştırmıştır. 1990'lı yıllarda eski Sovyet topraklarında, Balkanlar'da, Asya ve Afrika'da yaşanan iç savaş dalgası bu durumu açıklar niteliktedir. 1994 yılı dünya üzerinde iç savaşların en yoğun görüldüğü yıllardan biri olarak tarihe geçmiştir. Bu yıl içerisinde dünya devletlerinin ¼ ü ortalaması altı yıl süren bir iç savaş tecrübesi yaşamıştır. Bu dönemde yaşanan iç savaşların 2/3 ü etnik çatışma olarak sınıflandırılmış ve çatışmaların kaynağı dini, kültürel, dilsel ve bölgesel aidiyetler ve farklılıklar olarak belirlenmiştir.²

Sömürgelerin dağılması, I. ve II. Dünya savaşları ve Soğuk Savaş gibi dünya üzerinde sınır ve yönetim değişikliklerine sebep olan geniş kapsamlı olaylar bünyesinde dil, din, ırk ve kültürel farklılıklar barındıran toplulukların bir arada

¹ Joireman, Sanda. 2003. Nationalism and Political Identity. New York: Continuum.

² Kaldor, Mary. 2001. New and Old Wars: Organized Violence. Cambridge: Polity Press

yaşadığı devletler ortaya çıkarmıştır. Bu çoğul toplumların büyük bir kısmı bu çeşitliliği yönetemediği için uzun yıllar iç çatışmalara ev sahipliği yapmıştır. Bu çatışmalar genel olarak devletin kurumlarının hangi gruplar tarafından kontrol edileceği ve bu güç dağılımının gruplar için nasıl sonuçlar doğuracağı üzerinden şekillenmiştir. Tarih boyunca yaşanan ve kitlesel ölümlere sebep olan şiddet olayları etnik temelli olmak üzere çatışan gruplar arasındaki çeşitli farklılıklardan kaynaklanmıştır. Bu farklılıkları yönetebilen toplumlar demokrasiye geçiş yapabilmişken, çeşitliliği bir tehdit unsuru olarak algılayan devletler iç savaş geçirmişlerdir.

Küreselleşme ve liberal düşüncenin yaygınlaşması ile dünyada ki demokrasi örneklerinin artması, etnik çeşitliliği yönetemediği için iç savaş deneyimleyen toplumlarda yaşanan insan hakları ihlalleri bu devletler üzerinde uluslararası toplumun baskısının oluşmasına sebep olmuştur. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi uluslararası ve ulus üstü kurumların etnik gruplar ve yaşadıkları hak ihlallerini belli dönemlerinde gündeme almaları bu konuda dünyada farkındalık oluşmasını sağlamıştır. Bu farkındalık çatışma alanındaki akademik çalışmaların ihtiyaçlara en iyi nasıl cevap verilebileceği sorusu üzerine eğilmesini ve optimal modeller aramasını sağlamıştır. Bu noktada çok etnik yapılı toplumlarda çatışma riskini ortadan kaldırmak için ne tür bir iktidar paylaşımı yapılması gerektiği ile ilgili önemli görüşler ortaya çıkmıştır.

İşte bu tez bu yaklaşımların neler olduğu ve ne tür toplumlarda hangi şekilde uygulandığı üzerinde durmaktadır. Çalışmada yer verilen iktidar paylaşım modelleri oydaşmacı ve bütünleyici olmak üzere farklı iki modeldir. Literatürde bulunan ve dünya üzerinde uygulanan güç paylaşım modelleri bu iki modelden oluşur. Bugüne kadar Lijphart ve Horowitz ortaya koydukları dışında kuramsallaşan başka bir yaklaşım/model yoktur. Çalışmanın birinci bölümünde çok etnikli toplumlarda doğru kurumsal dizaynın çatışma riskinin düşürülmesinde ki önemi vurgulanmıştır. Çatışan gruplar, çatışmayı sonlandırmaya karar verdiklerinde çatışma sonrası dönemde diğer grupların baskısı altında kalmayacaklarının garantisini isterler. Bu noktada anayasal bir zemine oturtulmuş doğru bir kurumsallaşma gruplara belli ölçüde güç vererek aralarında bir denge kurar. Bu kurumsallaşma farklı grupların manevra alanını genişleterek ülke yönetiminde söz sahibi olabilmelerini ve belli oranda gücü elinde tutmalarını sağlar. Bu kurumsallaşmanın temelinde toplumun dinamiklerine uygun ve ihtiyaçlarına cevap verebilecek yönetim biçimi, seçim

sistemi ve iktidarın orantılı dağıtımı vardır. Kurumsal olarak devlet gücünü paylaşan bu gruplar böylelikle kendilerini güvence altına alırlar. Grupların birbirlerinden tehdit algılamadıkları böyle bir dengede çatışma riski de düşer.

Tezin ikinci bölümünde çok etnikli toplumlar için iktidar paylaşımı modelleri incelenmiştir. İktidar paylaşımı literatürünü oluşturan bu yaklaşımlar çeşitliliği yönetmenin zorluğu göz önüne alındığında uygulanmaları halinde Kuzey İrlanda ve Belçika gibi başarılı örnekler sunmaktadır. Bu iktidar paylaşımı modellerinden ilki, Arend Lijphart (1977) tarafından kuramsallaştırılan koalisyonel/ortaklaşmacı (consociational) demokrasi modelidir. Bu model, çoğunlukçu demokrasi modelini çok etnikli toplumlarda demokratik çıktılar üretmediği gerekçesiyle yeterince demokratik bulmaz. Dini, dilsel veya kültürel farklılıkların olmadığı homojen toplumlar için ideal olan çoğunlukçu demokrasi anlayışı çoğulcu toplumlarda bazı grupların devlet kurumlarına erişimini engeller. Bu yaklaşımın özünde, farklı grupların liderlerinin içinde bulunduğu büyük koalisyonların hükümeti oluşturması fikri vardır. Azınlık gruplar belli bir ölçüde özerkliğe sahiptirler ve ayrıca çıkarlarını korumak için veto yetkisi kullanabilirler. Koalisyonel model, devletin gücünün, ülke kaynaklarının ve istihdamın orantılı olarak dağıtılması gerektiğini savunur.

Çoğul toplumlarda gücün nasıl paylaşılması gerektiği ile ilgili bir yöntem sunan diğer yaklaşım Donald Horowitz'ın (1985) öncülüğünü yaptığı birleştirici/bütünleyici (integrative) modeldir. Bu yaklaşıma göre idare gücü âdemi merkezileştirilmelidir. Böylece bir tek noktada oluşan aşırı basınç ve bunun beraberinde getireceği yüksek çatışma riski azaltılabilir. Bunun yapmanın en iyi yolunun federalizm olduğunu ileri süren Horowitz, böylece çatışma riskinin merkezden çevreye kaydırılarak azaltılabileceğini ve olası çatışma durumunda hasarın daha az olacağını ileri sürer. Ayrıca, bu yaklaşım elitlerin ılımlaştırma politikaları izlemek için teşvik edilmesi gerektiğini öne sürer. Buna göre, ülkede uygulanacak seçim sisteminin gruplaşmaya izin verecek şekilde tasarlanmaması gerekir. Bir partinin seçim kazanabilmesi için kendi grubunun sınırlarını aşarak daha geniş kitlelere hitap etmesi ve ılımlaştırıcı politikalar izlemesi kaçınılmaz olmalıdır.

Çalışmanın son bölümünde Lübnan incelenmektedir. Çalışmada Lübnan'ın vaka olarak alınması onun çok uzun bir iktidar paylaşım geleneğine sahip olması ilk etkindir. Çok uzun yıllar küçük değişimlerle iktidarı farklı mezhepler arasında paylaştıran Lübnan yine de istenilen ölçüde demokratikleşmeyi sağlayamamıştır. Bu durum Lübnan'ı güç paylaşımı metotlarının test edilmesi ve teorinin yeniden

düzenlenmesi açısından önemli bir yere oturtur. Ayrıca Lübnan'ın tarih boyunca farklı devletlerin kontrolü altında kalması iktidar paylaşımı kuramlarının denkleme koymadığı farklı bir faktördür. Bu gibi sebeplerden ötürü Lübnan çalışmada vaka olarak ele alınmıştır.

Bulunduğu bölgeye göre göreceli olarak daha demokratik bir yönetime sahip olan ve uzun yıllar iktidarı farklı gruplar arasında paylaşmayı siyasi kültür haline getiren Lübnan'ın güç paylaşım rejimleri ve demografik yapısı incelenmiştir. Buradaki kültürel, ulusal ve dini farklılıklar ve bölgenin siyasi kültürü beraber düşünüldüğünde Lübnan'ın güç paylaşım modelleri için iyi bir vaka olduğu açıktır.

Lübnan tarih boyunca Osmanlı, Fransa ve Suriye gibi devletlerin kontrolü/mandası/koruyuculuğu altında yaşamış bir ülke olarak, dönemsel olarak farklı dini grupların daha fazla güç sahibi olduğu bir ülkedir. Farklı devletlerin farklı dini grupları desteklediği bu ülkede mezhepçilik siyasetin belirleyici faktörü haline gelmiştir. Gücün mezheplerin sayısal ağırlığına göre orantılı olarak dağıtıldığı bir geleneğe sahip olan Lübnan'da dört farklı iktidar paylaşım rejimi uygulanmıştır. Bunlar; 1860 da yaşanan iç savaş sonrası uygulamaya geçirilen Reglement Organique, Fransa mandası döneminde Fransız etkisiyle şekillenmiş bir güç paylaşımı, 1943 Ulusal Paketi'nin öngördüğü iktidar paylaşımı ve Ta'if Anlaşması'nın ortaya koyduğu iktidar paylaşımıdır.

Bugün bile Suriye, Ukrayna, Asya ve Afrika'da yaşanan çatışmaların önemli dinamiklerinden biri etnik ve dini farklılıklardır. Etki ve varlık alanı bu kadar geniş ve sürekliliği olan çatışma olgusunun çağın ihtiyaçları doğrultusunda çalışılması ve üzerine düşünülmesi kaçınılmazdır. Küreselleşmenin, kentleşmenin ve teknolojik gelişmenin etkisiyle sürekli genişleyen ve çeşitlenen insan haklarının korunması gün geçtikçe zorlaşmaktadır. Henüz temsil edilme, ana dilde eğitim, dini ve kültürel özgürlük gibi göreceli olarak eski olan temel insan haklarının çok etnikli toplumlarda sağlanamamış olması bu konuyu daha da önemli bir hale getirmektedir. Bu gerçeklik göz önüne alındığında, Türkiye gibi çoğul bir toplumda iktidar paylaşımı gibi önemli bir konunun akademik yazıma kazandırılması gerekir. Bu tez siyaset bilimi literatüründe önemli bir yeri olan ve çok etnik yapıları toplumlar için ideal olduğuna inanılan güç paylaşımı modellerini ortaya koyarak, Türkçe literatürde ki bir boşluğu doldurmayı amaçlamıştır. Ayrıca, çalışma Lübnan gibi on sekiz farklı resmi mezhebin bulunduğu bölünmüş bir toplumdaki bu uygulamaları ortaya koyarak konu hakkında fikir oluşmasına katkı sağlamaya çalışmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOK ETNİKLİ TOPLUMLARDA KURUMSALLAŞMA VE İKTİDAR PAYLAŞIMI

Bu bölümde çok etnik yapıli toplumlarda çatışmanın sonlandırılması ve demokrasinin yerleştirilebilmesi için anayasa ile güvence altına alınmış kurumsal bir yapının gerekliliğinden bahsedilecektir. Çoğul toplumlarda çatışmaya sebep olabilecek etnik, dini, dilsel ve kültürel farklılıkların kurumsal koruma altında olmadığı durumlarda bu farklılık ve çeşitlilik çatışmaya götürür. Bu yüzden yerleşmiş bir anayasal kurumsallaşma farklılıkları düzenler ve çeşitliliği yönetir. Bu bölümde çok etnik yapıli toplumlar için hangi kurumsal araçların daha etkin ve adil sonuçlar doğuracağı üzerinde durulmuştur.

1.1. KURUMSALLAŞMA/KURUMLARIN DİZAYNI

İç savaşların sonlandırılmasında kurumlar önemli roller üstlenirler. Waterman (1993) kurumların çatışma sonrası önemini şu şekilde ifade etmiştir; “iç savaşlar bir anlaşma ile son bulur ve bu anlaşma genellikle çatışma sonrası kurulacak kurumlar ile alakalıdır.”³ Çatışan aktörler arasındaki çekişmenin sınırlarını ve kurallarını belirleyen bu kurumlar, tarafların yükümlölük ve yasaklarını ortaya koyarak, zaten kırılgan olan savaş-sonrası barış sürecini sürdürülebilir kılmayı amaçlar. Tarafların karşılıklı güvensizliği savaş sonrası belirsizlik ile birleştğinde gruplar arası iletişim ve etkileşimi zorlaştırır. Bu noktada kurumlar rol üstlenirler ve çatışmanın tekrar ortaya çıkmaması için şiddet dışında yeni etkileşim metotları sunarlar.

Geçiş sürecinde oluşturulan bu kurumlar, tarafların güvenlik kaygılarının bir sonucudur. Sivil savaşlar eğer taraflar birbirine üstünlük sağlayamazlarsa ve bu savaşın sürdürülebilirliğinin olmadığına ikna olduklarında sona erer. Barış görüşmeleri sürecinde inşa edilen bu kurumlar taraflar arasında dengeli bir güç paylaşımı yaparak bir grubun başka bir grubu devlet gücü kullanarak baskı altına almasına engel olur.⁴

³ Waterman, Harvey. 1993. “Political Order and the ‘Settlement’ of Civil Wars.” İçinde Stopping the Killing: How Civil Wars End, ed. Roy Licklider. New York: New York University Press. Ss. 292.

⁴ Hartzell, Caroline ve Hoddie, Matthew. Crafting peace : power-sharing institutions and the negotiated settlement of civil wars, The Pennsylvania State University Press, University Park, PA.

Müzakere edilmiş bir anlaşma için masaya oturan aktörlerin en önemli ve merkezi kaygıları temsil ettikleri grup için mümkün olan en iyi güvenlik ortamını oluşturmaktır. Çatışan gruplar her ne kadar kendi güvenlikleri sağlamak için bir çatışmaya girmiş olsalar da, çatışma yoluyla güvenlik tesis etmek elverişli bir metot değildir. Bu sebeple çatışmayı sonlandıran anlaşmalar tüm grupları güvence altına alacak yeni araçlar tesis etmek zorundadır. Gruplar arasında belirgin bir şekilde kendisini gösteren karşılıklı güvensizlik, iktidar paylaşımı konusunda süreci zora sokan en önemli etkenlerden biridir. İç savaş sonrası ortaya çıkan gruplar, kendi güvenliklerini kendileri tesis ettikleri bir süreçten, devletin onlar için tesis edeceği güvenlik sürecine geçiş yaparlar. Bu geçişin yumuşak ve sorunsuz yaşanabilmesi için, kurumların çatışan gruplara gerekli garantileri vermesi ve güvenlik kaygılarını ortadan kaldırması gerekmektedir.

Bu kaygılara sebep olan motivasyon, çatışan gruplardan birinin iktidara geldiğinde devlet eliyle diğer gruplara baskı ve şiddet uygulayabileceği ihtimalidir. Siyasi, askeri, mülki ve ekonomik gibi gücün farklı boyutlarının paylaşımı savaş sonrası sürecin sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Bunun en önemli sebebi bu farklı güç merkezlerinin bir tek grubun elinde toplanmasının diğer gruplar için varoluşsal kaygılara sebep olarak, sürecin tekrar çatışmaya doğru ivme kazanmasına neden olacağıdır. Hartzell ve Hoddie (2003) ye göre iktidar paylaşım anlaşmalarının sürdürülebilir olması için bahsi geçen bu güç merkezlerinin bir tek grubun elinde toplanmaması gerekir.⁵

Gruplar çatışma sürecinde uğruna savaştığı “şey” in, savaş sonrası dönemde tehlike altına girdiğini gördüklerinde barış süreci tehlikeye girer. Bu yüzden, bu farklı güç merkezlerinin paylaşımı çok kırılgan bir zemine oturtulmamalıdır. Gücün bu boyutlarından herhangi bir tanesi yalnızca bir grubun kontrolü altına bırakıldığında ortaya diğer aktörleri tehdit edebilecek sonuçlar çıkabilir. Nasıl? Siyasi gücün bir yerde toplanması, diğer grupları bu gücün onlara karşı kullanılabileceği korkusuna iter. Zaten tarafların birbirine olan güvensizliği güç paylaşımındaki orantısızlıkla birleştiğinde çatışmanın tekrar vuku bulması kaçınılmazdır. Aktörler eğer merkezi hükümette aynı oranda bulunmazlar ise, hükümet etme gücü onların çıkarlarını tehlikeye atacak politika uygulamalarına zemin hazırlayabilir. Diğer bir boyut olan askeri güç manipülasyona daha açık

---

⁵ Hartzell ve Hoddie, 1993

olması sebebiyle, bu gücün paylaşımı tarafların hassasiyet gösterdikleri bir konudur. Çatışma sonrası silah bırakan gruplar savunmasız hale gelirler. Bu durumda, eğer askeri gücü bir tek grup kontrol altına alırsa, bu gücün diğer gruplara karşı kullanılabileceği ihtimali ortaya çıkar. Buda barış sürecini sona erdirebilir.

Toprak bir diğer önemli boyuttur. Etnik çatışmaların birçoğunda çatışmanın asıl sebeplerinden birini toprak oluşturur. Bir grup ayrılmayı isterken başka bir grup toprak bütünlüğünü korumayı amaçlayabilir. Veya doğal kaynaklar bakımından zengin bir toprak parçası çatışmaya konu olabilir. Bu tür nedenlerden dolayı toprak, çatışma sonrası dönemde barışın seyrini etkileyen önemli unsurlardan biridir.

Son olarak, ekonomik gücün/varlığın nasıl paylaştırılacağı yine barışın seyrini etkileyen önemli bir boyuttur. Eğer bir grup ekonomik kaynakları kendi kontrolü altına alırsa, diğer aktörleri bu varlıktan mahrum etmeyeceğinin garantisini vermek savaş sonrası belirsizlikte daha da zordur. Veya bu ekonomik kaynakları kendi gücünü arttırmak için kullanarak “acaba gelecekteki çatışmalar için hazırlık mı yapıyor” sorusunu akıllara getirir. Bu sebeple bu gücün orantılı dağıtılarak dengenin gözetilmesi barışın sürdürülebilmesi için kaçınılmazdır.

Kısaca, çatışmayı sonlandırmak isteyen gruplar, iktidar paylaşımı sürecinde bir güvenlik ikilemine düşer.⁶ Bir tarafta tüm vatandaşların güvenliğini sağlayacak güçlü ve sağlıklı işleyen bir devlet yapısına ihtiyaç varken, diğer tarafta bu devletin belli grupların kontrolü altına düşmesi ihtimali de vardır. Bu ihtimalin gerçekleşmesi, bazı grupları çatışma döneminde olduklarından daha kötü bir duruma sokabilir.⁷

Çağdaş dünyada demokrasiyi konsolide etmenin yolu demokrasiyi çok etnikli ve bölünmüş toplumlarda geliştirmekten geçer. Bu yüzden demokrasinin evrenselleşmesini çatışmayı demokratik yollarla kontrol altına almaktan ayırmak mümkün değildir. Çatışma çözümü konusunda literatüre büyük katkı sağlayan Belmont, Mainwaring ve Reynold (2002) çatışmaları kontrol altına alırken kurumların öne çıkan önemini üç şekilde açıklamıştır. Kurumlar dışında bazı diğer faktörler ve aktörler de çatışma çözümüne katkı sağlayabilir. Fakat bu katkı kısa sürede olmayacağı gibi kalıcı da olmaz. İlk olarak, yazarlara göre (1) istikrarlı bir demokrasi inşasını etkileyen ve katkı sağlayan yapısal, kültürel ve uluslararası faktörler kısa dönemde ciddi değişiklikler göstermezler, (2) genellikle yoksulluğu

⁶ Snyder, Jack, and Robert Jervis. 1999. “Civil War and the Security Dilemma.” İçinde Civil Wars, Insecurity, and Intervention, ed. Barbara Walter and Jack Snyder. New York: Columbia University Press.

⁷ Hartzell ve Hoddie, 2007.

azaltabilecek güçte hızlı ekonomik büyümeler kısa dönemde kaydedilmez, olsa bile bu ekonomik büyüme dini, nasyonal ve etnik çatışmaları dönüştürme gücüne sahip olmaz, (3) demokrasiyi destekleyen uluslararası faktörler kısa sürede değişkenlik gösterebilir. Fakat demokratikleşme süreci yaşayan bölünmüş toplumlar bu değişikliklere kısa sürede ayak uyduramayabilir. Öte yandan, var olan siyasi kurumlar toplumun sosyo-kültürel-etnik yapısına göre şekillendirilerek, toplumun beklentilerine cevap verebilir. Bu sebeple demokrasinin yerleşmesini isteyen aktörler kurumları araç olarak kullanabilirler.

İkinci olarak, derin sosyal kırılmaların olduğu toplumlarda kurumlar bazı gruplara avantaj sağlayabileceği gibi, diğer bazı grupları dezavantajlı duruma düşürebilir. Bu sebeple kurumlar bir taraftan çatışmayı en sağlıklı biçimde kontrol altında tutabilecek gereçlere sahipken, doğru dizayn edilmediğinde çatışmayı körükleyebilir. Bu yüzden parçalanmış toplumlarda kurumlar, homojen toplumlara göre daha önemlidir.

Son olarak, demokrasi yoksulluk, eşitsizlik ve derin nasyonal veya dini ayrılıkların olduğu parçalanmış toplumlarda var olabilmek için onu koruyabilecek kurumlara ihtiyaç duyar. Demokrasi burada amaç iken kurum ona ulaşmak için kullanılabilir en uygun araçtır.⁸

Literatürdeki temel varsayımlardan birine göre, ayrımcılık ve ekonomik yoksunluğun tetiklediği etnik, dini, ırksal ve dilsel farklılıklardan kaynaklanan toplumsal şiddetin var olduğu derin çatlakları bulunan toplumlarda demokrasiye geçiş olasılıksız bir durumdur. Fakat son yıllarda yapılan bazı ampirik çalışmalar (Hartzell ve Hoddie, 2003) bu varsayımı çürütmüştür. Lübnan, Sri Lanka, Kamboçya, Yugoslavya, Güney Afrika, Angola ve Etiyopya gibi ülkeler incelendiğinde müzakere edilen anlaşmaların uzun süreli toplumsal çatışmaları sonlandırdığı görülür. Toplumsal ayrışmanın derin olduğu bu tip ülkelerde demokrasiye geçiş yapılırken “ne tür kurumlar şiddet içerikli çatışmaları sonlandırır?” gibi bazı önemli sorular ortaya çıkar.⁹ Sovyetler Birliğinin

---

⁸ Belmont, Katharine, Mainwaring, Scott and Reynolds Andrew. 2002. “Introduction: Institutional Design, Conflict Management, and Democracy” İçinde “The Architecture of Democracy: Constitutional Design, Conflict Management, and Democracy”. Oxford University Press Inc., New York.

⁹ Sisk D., Timothy Divided We Stand? Institutional Choice in Divided Societies: Designs for Democracy. *Politics&Policy*, 1992. DOI: 10.1111/j.1747-1346.1992.tb00299.x

dağılmasından sonra olduğu gibi, eski siyasi düzen yıkıldığında siyasi aktörler yeni alternatifler arasından seçim yapma imkânı bulurlar.

Bazı ülkelerde demokrasiye geçiş sağlanmış olsa bile, demokrasinin konsolide edilmesi uzun yıllar alır. Bazı durumlarda demokratikleşme süreci, darbe, iç savaş, ekonomik kriz gibi gelişmelerle kesintiye uğrayabilir. Bu durum çok etnikli toplumlarda kendisini daha belirgin bir şekilde gösterir. Demokrasiye geçiş sağlanmış olsa bile kapsayıcı ve istikrarlı bir tavır sergilemeyebilir. Buradan hareketle, literatürde “ bölünmüş toplumlarda demokrasi çalışır mı?” sorusuna evet ve hayır diyen iki grup vardır. Bir grup siyaset bilimci –ki bunlar modernleşme teorisyenleridir- (Lipset 1960; Huntington 1969) demokrasinin yerleşip gelişmesini birçok parçalanmış toplumda bulunmayan ekonomik gelişmişlik düzeyine bağlar. Modernleşemeyen ve asgari ekonomik gelişmeyi kaydedemeyen bölünmüş toplumlarda demokrasinin varlığı söz konusu değildir. Diğer bazı sosyal bilimciler (Almond ve Coleman 1960; Almond ve Verba 1963) politik kültüre vurgu yapar. Onlara göre, genellikle batı toplumları ile ilişkilendirilmiş *tolerans ve katılım* normlarının varlığı bir toplumda demokrasinin hayat bulmasına yardımcı olur. Bu kültürel özellikler ile demokrasi arasında güçlü bir korelasyon vardır.¹⁰

Diğer taraftan, Rabushka ve Shepsle (1972) çok etnikli bölünmüş toplumlarda demokrasinin var olamayağını iddia ederler. Yazarların bu iddiasının temelini bölünmüş toplumlar için yapılan tanımlar oluşturur. Onlara göre, çoğulcu toplumlar (plural societies) etnik yapıyı ve etnik siyasi tutumları toplumun etkileşim mekanizmalarının merkezine yerleştirir. Bu tip toplumlarda siyasi liderler daha ılımlı olan grupları saf dışı bırakmaya meyilli oldukları için, demokratik bir yapı oluşmaz. Etnik söylemlerin siyasetin yönünü belirlediği bu toplumlarda radikal düşünceler çoğunlukla kazanır.¹¹

Geleneksel olarak, derin bölünmelerin olduğu toplumlardaki çatışmalar belli bir grubun toplum üzerindeki hegemonyası veya bazı grupların koalisyonu ile

---

¹⁰ Almond, Gabriel, and James Coleman. 1960. *Politics in the Developing Areas*. Princeton, NJ: Princeton University Press; Almond, Gabriel, and Sidney Verba. 1963. *The Civic Culture*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

¹¹ Rabushka, Alvin, and Kenneth A. Shepsle. 1972. *Politics in Plural Societies*. Columbus, OH: Charles E. Merrill.

yönetilir. Bu yaklaşım genellikle dışlayıcıdır. Azınlık (bazı durumlarda çoğunluk) grupların direkt veya dolaylı olarak politika çıktılarına etkileri olmaz.¹²

Bazı diğer siyaset bilimciler bölünmüş toplumlarda demokrasinin var olabileceğini savunurlar. Bunlara göre demokrasiden başka çatışma çözümüne götürecek alternatif bir yol yoktur. Lijphart (1977) bu durumu şöyle ifade eder; “demokratik olmayan rejimler yalnızca ulus inşasında başarısız olmadı, ayrıca çok etnikli toplumlarda barış ve düzeni de kuramadılar.”¹³

Bölünmüş toplumlarda demokrasinin var olabileceği konusunda çeşitli görüşler vardır. Bir kısmı buna ihtimal vermezken, bazıları bu konuda daha iyimserdir. Dünyada her iki tarafı da haklı çıkarabilecek çeşitli örnekler vardır. Bazı ülkeler çeşitliliği başarılı bir şekilde yönetebilirken, diğerleri uzun süreli iç çatışmalara sahne olur. Parçalanmış toplumlara demokrasiyi yerleştirmek için kullanılacak standart bir model oluşturmak oldukça zordur. Bu zorluk, her toplumun kendi şahsına münhasır olmasından kaynaklanır. Kurulacak yeni sistemin federal mi üniter mi olacağından farklı seçim sistemlerine varıncaya kadar birçok parçası vardır. Bu farklı parçaları birleştirerek her toplum kendisine en uygun bütünü oluşturabilir. Nasıl bir bütünün ne tür bir toplum için daha uygun olduğunu görmek için bu parçaların başlıcalarını incelemek gerekir.

1.1.1. Seçim Sistemi

Günümüzde dünya üzerinde uygulanan birçok farklı seçim sistemi vardır. Bu seçim sistemlerinden hiçbiri tek başına en ideali oluşturmadığı gibi genele uygulaması da doğru olmayabilir. Bu her toplumun kendine has sosyal, siyasal ve kültürel değerlere ve özelliklere sahip olmasından kaynaklanır. Ayrıca seçim sisteminin ülkenin demografik yapısı dikkate alınarak belirlenmesi sonuçların herkes için adil olması açısından kaçınılmazdır. Bu farklı seçim sistemlerini (1) çoğunluk esasına dayananlar, (2) nispi temsil esasına dayananlar ve (3) karma seçim sistemleri olarak üç genel altında toplamak mümkündür. Bu sistemlerden çoğunluk esasına dayanan seçim sistemleri doğası gereği çok etnikli toplumlar için adil sonuçlar

---

¹² Huntington, Samuel P. 1970. "Social and Institutional Dynamics of One-Party Systems," İçinde Samuel P. Huntington and Clement H. Moore, (eds), Authoritarian Politics in Modern Societies. New York, NY: Basic Books.

¹³ Lijphart, Arend 1977. Democracy in Plural Societies. New Haven, JT: Yale University Press. Ss. 277.

doğurmaz. Çünkü bu seçim sistemleri küçük grupların parlamentoda adil bir şekilde temsil edilmesine olanak sağlamaz. Bu seçim sistemi genellikle iki partili bir seçim sistemine dönüşür ve büyük partiler aldıkları oydan daha fazla temsilci bulundurma imkânına sahip olurlar. Bu durum küçük partilerin siyasetin dışına itilmesine ve dolayısıyla radikalleşmesine sebep olabilir. Fakat nispi temsil esasına dayanan seçim sistemlerinde partilerin aldıkları oy ile mecliste bulundurdıkları milletvekilleri arasında orantı vardır. Böylelikle toplumsal taleplerin meclise daha güçlü yansması sağlanır. Bu yüzden nispi temsil esasına dayanan seçim sistemleri aşağıda da belirtileceği gibi çoğul toplumlar için daha uygundur. Son olarak karma seçim sistemleri ise hem ilk iki seçim sisteminin ortak uygulandığı seçim sistemleridir.¹⁴

Seçim, demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından bir tanesidir. Seçim yapmanın amacı ülkeyi yönetecek bir hükümet seçmektir. Seçim sisteminin yapısı çok etnikli toplumlar için daha önemlidir. Bunun nedeni, ülkenin tüm kurumlarını dizayn etme yetkisinin seçim ile verilmesidir. Bazı etnik gruplar seçimlerde kendilerini gösteremeyecek kadar küçük olabilirler. Bu durum onların siyasetten dışlanması ve karar alma mekanizmalarına alınmamaları ile sonuçlanır.

Her ne kadar çoğunlukçuluk sistemi ideal bir seçim sistemi olarak kabul görse de, aynı genellemeyi farklı etnik grupları bünyesinde barındıran toplumlar için yapmak oldukça güçtür. Çoğunlukçuluk sisteminin küçük gruplar için doğurduğu bazı temel tehditler vardır. Basit çoğunluk sistemi bazı grupları dışarıda bırakacak küçük koalisyonlar sistemine yol açabilir. Bu sonuç daha geniş kitlelere sahip etnik grupların dışlanmasına neden olur. Etnik grupların kendilerini tehdit altında hissettikleri bir ortamda hükümetin herhangi bir kademesinde bulunmamak bir çatışmayı körükleyebilir.

Böyle bir sistemde barışı tehlikeye atacak ikilemler ortaya çıkar. Bazı küçük gruplar bir koalisyon kurma yoluyla hükümeti oluşturabilirler. Fakat dışarıda kalan diğer gruplar devlet gücü kullanımıyla baskı altına alınabilir. Diğer taraftan ülkenin bir belirsizlik içine girmemesi için bir hükümete ihtiyaç vardır ve bu hükümetin kapsayıcı olması çatışmanın tekrar ortaya çıkmaması için göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Horowitz (1985) bir seçim sisteminin daha kapsayıcı olabilmesi için partilerin mümkün olan en geniş oy kitlesine ulaşması gerektiğini iddia eder. Yazara

¹⁴ Abdullah Özkan (2007). Siyasal İletişim Stratejileri, TASAM Yayınları.
<http://www.siyasaliletisim.org/sie-modul/304-secim-sistemleri.html> (Erişim tarihi: 13 Temmuz 2017).

göre oyların derin kırılmalara uğramaması ve toplumun küçük gruplar halinde radikalleşmemesi için siyasi partilerin;

- Bir veya daha fazla grubun desteğini bölerek, partizan tutumları ortadan kaldırması
- Çoğunluğu azınlığa karşı ılımlı olmaya teşvik etmesi
- Koalisyonların toplumsal sınırlar törpülenerek oluşturulmasını sağlaması (toplumsal fay hatlarını kapatması)
- Çok kutuplu bir denge sistemi oluşturması ve akışkanlığı koruması
- Alınan oy sayısı ile parlamento üyelik sayısı arasındaki dengesizliği azaltması gerekir.¹⁵

Gerçekten de birçok azınlık grubun olduğu toplumlarda, bu azınlık grupların parlamento temsilci gönderebilmeleri için seçim sisteminin şekli önemlidir. Nüfusu ülke geneline yayılmış, belli bir bölgede yoğunlaşmamış bir etnik grubun bir seçim bölgesinde oy çokluğu ile vekil seçebilmesi bazı seçim sistemleri içinde mümkün değildir. Her ne kadar bu oylar tüm oyların belli bir yüzdesini oluştursa da, oylar dağıldığı için bir anlam ifade etmez. Bu yüzden nispi/orantılı (proportional representation) seçim sisteminin çok etnikli toplumlar için daha kapsayıcı ve uygun olduğu düşünülmektedir. Çok etnikli toplumlarda güç paylaşımı ile alakalı birçok çalışması olan teorisyen Arend Lijphart (2004) da nispi seçim sisteminin bölünmüş toplumlar için en uygun seçim sistemi olduğunu vurgular.¹⁶ Bu seçim sisteminde, alınan oyların oranı, meclise girecek temsilci sayısı ile orantılıdır. Örneğin, 200 üyesi bulunan bir parlamentoda tüm oyların %10'unu alan bir partinin üye sayısı 20'dir. Böyle bir sistem tüm gruplar için eşit temsil hakkını korur.¹⁷

Yukarıda bahsedilen basit çoğunluk sistemi ile nispi temsil sistemi arasında ki en önemli fark çoğunluk sisteminin genellikle iki partili bir sisteme dönüşmesidir. Bu durum, yarışan partilerin çoğunluk oyunu alabilmesi için daha geniş bir seçmen yelpazesine ulaşmasını gerektirir. Diğer taraftan, nispi seçim sistemi birçok küçük gruba temsil edilme hakkı tanıdığı için genellikle çok partili bir seçim sistemine evrilir. Fakat bu sistem partiler arasında kırılmalara dönüşerek, toplumsal fay hatlarının daha da belirginleşmesine sebep olabilir. Küçük birçok partinin olduğu

¹⁵ Horowitz, Donald L. 1985. *Ethnic Groups in Conflict*. Berkeley, CA: University of California Press.s.632

¹⁶ Lijphart, Arend. 2004 *Constitutional Design for Divided Societies*. *Journal of Democracy*. Vol. 15(2)

¹⁷ Dahl, Robert A. 1989. *Democracy and Its Critics*. New Haven, CT: Yale University Press.

seçim sistemlerinde, her parti kendi tabanını oluşturur ve bu taban genellikle diğerk tüm grupları tehdit olarak algılar. Etnik olarak ayrışmış toplumlar için bu durum daha olağandır. Etnik, dini, dilsel veya ırksal faktörlerden dolayı zaten parçalanmış olan bir toplum partiler vasıtasıyla daha da kutuplaşabilir. Bu nedenle, Horowitz'ın (1985) de belirttiğiki gibi partiler bir tek grubun desteğini kırarak, farklı grupların desteğini kazanmalıdır. Bu etnik farklılıklardan kaynaklanan sosyal tansiyonu düşürerek, toplumsal tolerans ve anlayış kültürünün yerleşmesine katkı sağlar.

İki partili çoğnluk modelinde partilerin daha fazla oy alabilmek için ılımlı ve kapsayıcı olması gerekir. Fakat yine de iki partili bir sistemde nüfusun büyük bir çoğnluğ temsil mahrumiyeti yaşayabilir. Orantılı temsil sistemi ise kimseyi dışarıda bırakmazken partiler arası çatışmalara ve toplumsal radikalleşmeye götürebilir. Bu noktada, her iki seçim sisteminin iyi yanları alınarak üçüncü bir alternatif oluşturulabilir mi? 1985 yılında Sri Lanka da uygulanan alternatif liste sistemi üçüncü bir yolu göstermektedir. Buna sisteme göre, seçmen sadece ilk tercihi değil 2. ve 3. Tercihlerini de oylar. Eğerk ilk sayımda yeterli çoğnluğ ulaşılamazsa, en çok tercih edilen ikinci adaylar sayılır. Bu sistem, partileri daha çok seçmen ikna etmeye ve kapsayıcı olmaya teşvik eder. Ayrıca, bu yolla radikal küçük partilerin parti sistemine zarar vermesi de engellenebilir. lkeler alternatif liste yöntemini tasarlariken bazı seçenekler arasında tercih yapmaları gerekir. Seçim bölgelerinin dar bölgeli mi (her bölgeden bir temsilcinin seildiğiki bölgeler) yoksa liste usul m (bir bölgede birden fazla temsilcinin seilebildiğiki daha geniş bölgeler) olacağiki; temsilci listesini seçmenin mi yoksa partilerin mi belirleyeceğiki; listelerin ülke geneli için mi yoksa yerel olarak mı hazırlanacağiki; seçim barajının varlığiki-yokluğ ve oranının ne olacağiki gibi seçimler toplumların kendi sosyo-politik ve etnik yapılarına uygun olarak yapacağiki seçimlerdir. Almanya, Danimarka, İtalya, Belçika, İsviçre ve Lüksemburg gibi kıta Avrupası lkeleri alternatif liste sistemi ile oldukça kapsayıcı seçimler yapmayı başarmışlardır. Ayrıca, Almanya'da ki %5 ve İsrail'de ki %3,5 gibi küçük seçim barajları temsil hakkını koruyarak radikalleşmenin önünü keser.

Literatürde çoğnluk sisteminin bölünmüş toplumlar için uygun olmadığiki yönünde bir uzlaşma vardır. Lary Diamond (1999) a göre “ eğerk kurumların dizaynı ile alakalı tutarlı bir genelleme yapmak mümkünse bu ancak derin etnik, dini, bölgesel ve duygusal farklılıkların olduğiki ülkeler için çoğnluk sisteminin uygulanabilir olamadığıdır. Bölünmüş grupların kalın kırmızı çizgilerinin olduğiki ve

grup kimliğinin öne çıktığı bu ülkelerde, belli bir grubun süresiz ve geniş çaplı olarak gücü ele geçirmesi kesinlikle önlenmesi gereken bir durumdur”.¹⁸

1.1.2. Parleментар Sistem Mi Başkanlık Sistemi Mi?

Başkanlık sistemi yürütmenin tek kişiden oluştuğu ve yasama, yürütme ve yargının birbirinden katı bir şekilde ayrıldığı bir yönetim biçimidir. Yasama ve yürütme birbirinden bağımsız seçimler ile belirlenir. Bu organların faaliyet alanları birbirinden ayrılır ve dışarıdan müdahale etmek nerdeyse imkânsızdır. Klasik anlamda en köklü ve iyi işleyen başkanlık sistemine ABD’de rastlanır. Parleментар sistemde ise yürütme yasamanın içinden çıkar ve onun denetimine tabidir. Bu yüzden yürütme ve yasama iç içe geçebilir. Yasama organı gensoru veya güvenoyu gibi araçlarla hükümet üzerinde bir yaptırım gücüne de sahiptir. Parleментар sistemlerde biri devlet başkanı diğeri hükümetin başı olan başbakan olmak üzere iki farklı yürütme vardır.

Parleментар sistemin mi yoksa başkanlık sisteminin mi daha uzlaşmacı ve kullanılabilir bir sistem olduğu yönünde demokrasi öğrencileri arasında var olan uzun bir tartışma vardır. Yürütme gücünün genellikle bir kişide toplandığı başkanlık sistemi tanım olarak parleментар sistemden daha dışlayıcıdır. Bu durum, başkanın kendisini toplumun belli bir zümresi ile özdeşleştirdiği ve kendisini bu değerler üzerinde tanımladığı zamanlarda kendisini daha belirgin olarak gösterir. Diğer taraftan teorik olarak parleментар sistemler azınlıklar da dâhil birçok farklı gruba hükümetin üst kademelerine katılım olanağı sağlar. Bir koalisyon kabinesi buna örnek olarak gösterilebilir.

Bir kabinenin olduğu parleментар sistemlerde, sorumluluk ve güç paylaşımı eşittir. Fakat başkanlık sistemi için aynı şeyi söylemek teknik olarak hatalı olur. Çünkü başkan tek başına yürütme organını oluşturur. Parleментар sistemin sağladığı ikinci önemli avantaj ise doğası gereği çoğunlukçu olan başkanlık seçimlerine ihtiyaç duyulmamasıdır.¹⁹

¹⁸ Diamond, Larry. Developing Democracy: Toward Consolidation. Baltimore: John Hopkins University Press, 1999. 104.

¹⁹ Konu ile ilgili bakınız: Lijphart, Arend. 2004. Constitutional Design for Divided Societies. Journal of Democracy. Vol. 15(2) ; Sisk D., Timothy Divided We Stand? Institutional Choice in Divided Societies: Designs for Democracy. Politics&Policy, 1992. DOI: 10.1111/j.1747-1346.1992.tb00299.x

Juan Linz (1990;1994) başkanlık sistemine yönelik yaptığı bir eleştiride, başkanlık sisteminin demokratik siyasete etkisinin sıfır toplamı oyun (zero-sum game) olduğunu vurgulamıştır. Buna göre başkanlık sisteminin uygulandığı bir ülkede kazanan her şeyi alırken (winner-take-all), seçimin kaybedeni her şeyi kaybeder. Bu denklem, bünyesinde farklı etnik grupları barındıran ülkelerde doğru çözüme götürmez. Linz, yine bu konu ile ilgili olarak parlamenter sistemlerin—özellikle derin siyasal ayrışma hatları ve birçok politik partinin olduğu toplumlarda—istikrarlı demokrasilere götüren en meyilli yol olduğunu ifade eder.²⁰

Lijphart (2007) a göre başkanlık seçimleri bir tek kişinin siyasi şahsiyeti üzerine kurgulandığı için birbiriyle yarışan partileri ve parti programlarını gölge de bırakır. Temsili demokrasilerde, partiler seçmen ile hükümet arasındaki bağlantıyı ortaya koyar. Bu durum çok etnikli toplumlarda daha önemli hale gelir. Çünkü partiler—ki bu partilerin tabanını küçük etnik gruplar oluşturabilir—komünal çıkarları savunurlar.²¹

Linz (1994) başkanlık sistemi ile alakalı iki önemli eleştiri daha yapar. Bunlar, yürütme olan başkan ile yasamanın bir çıkmaza girmeleri ve başkanlık süresinin katılığıdır. Yürütme ve yasama başkanlık sistemlerinin birbirini dengeleyen kontrol mekanizmalarından en önemlileridir. Bu iki organın bazı noktalarda anlaşmazlığa düşerek sistemin işlerliğine zarar vermeleri ihtimal dâhilindedir. Çünkü hem başkan hem de yasama çoğunluk oyu ile seçilmenin getirdiği demokratik meşruiyeti kullanmak ister.

Başkan ve yasama organının üyelerinin çoğunluğu farklı partilerden olabilir. Aynı parti mensubu olsalar bile bazı konularda görüş farklılıkları yaşayabilirler.²² Bu durumlar pratiğe döküldüğünde, iki organ birbirinin hareket alanını daraltabilir. Başkanlık süresinin belli bir süreye sabitlenmesi de çeşitli sistem kilitlenmelerine yol açar. Çok olağandışı durumlar hariç başkanın görevden alınması çok mümkün

---

²⁰ Linz, Juan. 1990. "The Perils of Presidentialism." *Journal of Democracy* 1 (1):5 1-70; Juan J. Linz, "Presidential or Parliamentary Democracy: Does It Make a Difference?" içinde Juan J. Linz and Arturo Valenzuela, eds., *The Failure of Presidential Democracy* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1994), 18.

²¹ Lijphart, Arend, 2004.

²² Mart 2017'de ABD başkanı Donald J. Trump'ın Obamacare adlı sağlık düzenlemesinin kaldırılması için imzaladığı başkanlık kararnamesinin (executive order) çoğunluğunu Cumhuriyetçilerin oluşturduğu Senatodan geçmemesi bu durumun en güncel örneğidir. Ayrıca bakınız: Jeffrey Young. 2017. Death Of Obamacare Repeal Could Spur New Medicaid Expansions. Erişim tarihi 29.03.2017. http://www.huffingtonpost.com/entry/death-of-obamacare-repeal-could-spur-new-medicaid-expansions_us_58d99531e4b018c4606ab8b7?

gözükmemektedir. Diğer taraftan parlamenter sistemlerde güvenoyu ve erken seçim gibi araçlar sistem tıkanıklıklarının önüne geçer.

Horowitz (1990) Linz'in başkanlık tanımını çok mekanik bulduğu, başkanın gücünü tek hakim güç kabul ettiği ve seçimi sadece kazanan ve kaybeden üzerinden tanımladığı için Linz'e katılmamaktadır. Horowitz, ulusal olarak geniş bir halk desteği ile seçilmiş bir başkanın çatışmayı azaltma gücünün, başbakanın ve kabinenin belli partilerden çıktığı parlamenter sistemden daha baskın ve etkili olduğunu savunur.²³

Horowitz 'in yaklaşımına göre, parlamentodaki üye sayısının çoğunluğu oluşturduğu bir partinin, başbakan ve kabineyi farklı bir partiden seçmesi olanaksızdır. Bu gibi durumlarda, parlamenter sistemler başkanlık sisteminden daha dışlayıcı olabilirler. Ulusal bütünleşmeyi amaçlayan geniş görüşlü bir başkanın çatışmayı azaltma yönünde sembolik bir öneminin olduğunu ifade eder.

İç savaş sonlandırıldıktan sonra, kurumsallaşmaya başlayan toplumların geniş kapsamlı bir sistem tartışması yapması ihtiyaçtır. Her iki sistemin de kendine özgü avantajları ve dezavantajları vardır. Burada toplumların sistem seçimi yaparken dikkat etmesi gereken nokta, toplumun iç dinamikleri, beklentileri ve talepleri göz önüne alındığında, bu ihtiyaçlara en iyi şekilde cevap verecek sistemi seçmektir. Parti sisteminin zayıf olduğu bir toplumda, güçlü ve kararlı bir başkana ihtiyaç duyulabilir. Bu durumda başkanlık sistemi ilk tercih olarak kabul edilebilir. Fakat parti sisteminin güçlü olduğu veya yürütmenin parlamentonun tam desteğini aldığı ülkelerde, parlamenter sistem ihtiyaçları daha doğru karşılayabilir.

1.1.3. Gücün Merkezileşmesi Ve Âdem-İ Merkeziyetçilik

Kurumlar oluşturulurken hassas olunması gereken bir diğer konu gücün merkezde mi toplanacağı, yoksa federal sistemlerde olduğu gibi devletlere (states) belli ölçülerde özerklik mi tanınacağıdır. Geniş kabul gören bir anlayışa göre federalizm yani gücün alt idari bölgelerle paylaşımı merkezde bir çatışma çıkma riskini azaltır. Bölünmüş toplumlarda federal yapıların sağlıklı işleyen bir sistem olmasının ölçütü kendilerine verilen özerklik ile devlet yapısı kazanmış idari bölgelerin birbiri ile uyum içerisinde mi yoksa çatışan durumda olup

---

²³ Horowitz, Donald L. 1990. "Comparing Democratic Systems." Journal of Democracy 1(4):73-79.

olmamalarıdır. Lijphart (2004) a göre coğrafi olarak kendine has belli bölgelerde yoğunlaşmış farklı grupların olduğu toplumlar için federalizm en iyi seçimdir. Çünkü ancak federal sistemlerin olduğu devlet yapılarında küçük gruplar özerklik kazanabilirler.²⁴

Federalizm tanımı itibariyle bir güç paylaşımı anlamını da taşır. Merkezi hükümete verilmiş belli bir yetki alanı vardır. İdari bölgeler de belli ölçüde özerklik sahibidir ve merkezi hükümet ile aralarında sınırlı bir koordinasyon vardır. Federalizmi karakterize eden en önemli faktörlerden bir tanesi bu anlaşmanın ancak konsensüs yoluyla değiştirilebileceğidir.²⁵

Çeşitli etnik, dini, ırki ve dilsel farklılıklara sahip toplulukların olduğu bir ülkede toprak bütünlüğünün demokratik normlara uygun bir şekilde korunabileceği en iyi sistemlerden biridir federalizm. Hannum (1990) a göre azınlıkların korunması, belli ölçülerde özerklik tanınması, yerel toplulukların haklarının korunması ve self-determinasyonun tanınması coğrafi olarak ayrılmış toplumlar için optimal bir sistemdir.²⁶

Federal bir sistemden kaynaklanabilecek en büyük tehlikelerden biri özerklik verilen alt idari birimlerin bununla yetinmeyip daha fazla talep etmeleri, bazı durumlarda federal yapıdan ayrılıp bağımsız bir devlet kurmak istemeleridir. Bu ihtimalin gerçekleşebileceğinin en büyük örneklerinden biri Sovyetler Birliği (SB)'dir. SB anayasasının 72. maddesine göre, birliğin içinde bulunan cumhuriyetlerin birlikten ayrılma hakları vardır. SB'nin dağılmasının arkasında birçok faktör vardır. Fakat anayasanın tanıdığı bu hakkın yanında dağılmayı tetikleyen bir diğer önemli sebep ise federal devletin belli bir grubun kontrolü altına geçmesi ve diğer ulusal yapıların ihtiyaçlarına cevap verememesidir.²⁷

Sovyetler tipi bir federal yapıda bünyesinde farklı etnik grupları barındıran toplumlar için önemli bir problem ortaya çıkar. Yukarıda belirtildiği gibi federalizm bir tür güç paylaşımını zorunlu kılar. Federal hükümet yönetiminde farklı grupların aynı oranda varlığı zorunludur. Ulusal-federal bir hükümet yapısı, yani belli bir grubun federal hükümeti oluşturması, diğer gruplar için çeşitli tehditler ortaya

---

²⁴ Lijphart, Arend, 2004.

²⁵ Wheare, Sir Kenneth. 1964. Modern Constitutions. London: Oxford University Press.

²⁶ Hannum, Hurst. 1990. Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination The Accommodation of Conflicting Rights. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.

²⁷ Sisk D., Timothy 1992.

çıkartır. Bu durumun çatışmaya dönüşme ihtimali göz ardı edilemez. Çatışma da beraberinde bir çözölme ve parçalanma sürecini başlatabilir.

Farklı grupların coğrafi olarak ayrı bölgelerde yoğunlaştığı ölkelerde, çatışma riskini düşürmenin yolu belli oranlarda özerklik vermek ile mümkündür. Böyle bir uygulama, o grupların kendi hassasiyetlerine göre kendi kurumlarını inşa etmelerini ve kültürel değerlerini korumalarını kolaylaştırır. Bir asimilasyon tehlikesi ile karşılaşmayan bu gruplar çatışmaya girmeyi maliyetli bulurlar. Diğer taraftan gruplar coğrafi olarak belli bir bölgede yoğunlaşmamış ve ölkenin geneline yayılmış ise, bu durumda çatışma riskini düşürmenin yolu federal hükümet bünyesinde her gruba eşit oranda güç vermekle mümkün olabilir. Bu durumda heterojen olan alt idari yapılara daha az özerklik verilebilir.

1.2. BAŞARILI BİR İKTİDAR PAYLAŞIMI İÇİN GEREKLİ KOŞULLAR

William Zartman (1989) a göre bir çatışmanın barışçıl yollarla çözölme ihtimalini arttıran belli başlı bazı şartlar/durumlar vardır. Bu şartların varlığı savaşı sonlandırmak için yapılan müzakerelerin iyi sonuçlar vermesine de katkı sağlar. Buna göre, çatışan gruplar kendilerini her iki tarafa da zarar veren bir çıkmazın içinde bulurlarsa müzakerelerin başarılı olma ihtimali daha yüksektir. Taraflar maliyeti yüksek ve sonuç vermesi muhtemel olmayan bir savaşı sürdürmektense, karşılıklı uzlaşma sağlayabilecekleri bir müzakere masasını tercih ederler.²⁸

Zartman'a ek olarak, Hartzell ve Hodie (2007) bir çatışmanın çözölmesini kolaylaştıracak biz dizi şartlar ortaya koyar. Çatışmanın çözölmesini kolaylaştıracak şartlar çatışmanın ortamı (conflict environment) veya ölkenin içinde bulunduğu hal ile alakalı olan şartlardır. Ölkenin içinde bulunduğu durumdan ve var olan uluslararası sistemden kaynaklanan faktörler tarafların çatışmayı sonlandırma isteğini arttırabilir. Yerel faktörler arasında ölkenin geçmişte ki demokrasi tecrübesi ve gelişmişlik düzeyi varken, uluslararası faktörleri insani müdahale, bir barış gücünün varlığı ve o anki uluslararası sistemin yapısı oluşturur.²⁹ Yazarlara göre, bir anlaşmanın yapılabilmesi için en uygun ortam tarafların bu anlaşmayı kendilerinin

²⁸ Zartman, I. William. 1989. Ripe for Resolution: Conflict and Intervention in Africa. New York: Oxford University Press.

²⁹ Hartzell ve Hoddie, 2007.

ıkarlarına gördüğü ve ulusal ve uluslararası ortamın bu anlaşma için uygun olduğuna kanaat getirdikleri zamandır.

İKİNCİ BÖLÜM

İKTİDAR PAYLAŞIM MODELLERİ

2.1. KOALİSYONEL DEMOKRASİ MODELİ

Demokrasinin henüz tam yerleşmediği ülkelerde etnik çeşitlilik ve bunun beraberinde getirdiği çatışmanın nasıl yönetileceği karar alıcıların ve siyaset bilimcilerin temel sorunsallarından biridir. Çatışmanın dinamiği olarak kabul edilebilecek etnik kimlikler kökleri milli, dini, ırki ve kültürel değerlerde olan ve sosyal olarak inşa edilmiş aidiyet merkezleridir.³⁰ Bu aidiyet merkezinde bulunan bireyler kendilerini aynı sosyal sınıfın bir parçası olarak görürler. Bu farklı gruplar aynı toplum içerisinde bir arada yaşamak durumunda kalırlarsa bu toplum çok etnikli sıfatını alır. Bu sosyal gruplar arasında bir güç dengesi yoksa çatışma ihtimali her zaman vardır. İşte aktörler bu ihtimali ortadan kaldırmak için çok etnikli toplumlarda yeni bir anayasal ve kurumsal yapılaşma gerekliliği hissetmişlerdir. Koalisyonel sistem siyasi aktörler arasındaki işbirliği ve uzlaşmayı destekleyen ve sistem içerisindeki kazanan sayısını arttıran kurumların varlığı ile şekillenmiş bir modeldir. Böylelikle birbirinden farklı gruplar aynı ulus-devlet içerisinde aynı anda barış içinde var olabilirler.³¹

Derin etnik ayrılıkların olduğu ülkelerde istikrarı sağlama ve çatışma riskini azaltmak için yeni bir model arayışı, demokrasinin ve sistem tipolojilerinin geleneksel anlamlarının yeniden tanımlanması için yeni bir akademik yazımın başlangıcı olmuştur. Demokrasinin ancak çoğunlukçuluk prensibi ile gerçekleştirilebileceği varsayımı bu akademik girişim ile yeniden değerlendirilmiş ve test edilmiştir. Bu yeni akademik girişim, doğası gereği istikrarsız olan ve derin çatlakları bulunan toplumlarda demokrasinin dengeli bir güç dağılımı ile mümkün olabileceğini iddia etmiştir.³² Ortaklık, ittifak, iktidar paylaşımı ve müzakere gibi

---

³⁰ Etnik ve milli kimlik ile çatışma arasındaki ilişki için bakınız: Anderson, Benedict (1996). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso; Billig, Michael (1995). *Banal Nationalism*. London: Sage; Gellner, Ernest (1983). *Nations and Nationalism*. Oxford: Blackwell; Brown, Michael, Cote, Owen, Lynn-Jones, Sean M., and Miller, Steven E. (1997). *Nationalism and Ethnic Conflict*. Cambridge, MA: The MIT Press.

³¹ Pippa Norris. *Ballots Not Bullets: Testing Consociational Theories of Ethnic Conflict, Electoral Systems, and Democratization*. İçinde *The Architecture of Democracy: Constitutional Design, Conflict Management, and Democracy*. Ed. Andrew Reynolds. New York: Oxford University Press. 2002

³² Mühlbacher, Tamirace Fakhoury. 2009. *Democracy and Power-Sharing in Stormy Weather: The Case of Lebanon*. GWV Fachverlage GmbH, Wiesbaden

kavramlar etrafında şekillenmiş bu çalışmalar, Batı-tipi ve çoğunlukçu parti sistemlerinin etnik, dini, kültürel veya dil farklılıkları olan toplumlar için doğru model olmadığını iddia etmiştir.³³ Bu yüzden, bu parçalanma/ayrışma ile istikrar arasında köprü kurabilecek alternatif bir modelin bu tip toplumlar için daha uygun olduğu kanısı oluşmuştur. Lorwin'in (1971) bölünmüş çoğulculuk (segmented pluralism)³⁴ diye adlandırdığı bu yeni modeli, Lehmbruch (1967) orantılılık veya uyumlu demokrasi (concordant)³⁵ diye adlandırmıştır. Fakat Arend Lijphart tarafından kuramsallaştırılan ve geliştirilen bu alternatif demokrasi modeli literatüre koalisyonel demokrasi (consociational democracy) olarak yerleşmiştir.

İttifak veya ortaklaşma anlamına gelen *consociation* kavramı ilk defa Johannes Althusius (1557-1638) tarafından *consociatio consociationum* şeklinde milletler topluluğunu (commonwealth) adlandırmak için kullanılmıştır. Kelimenin kökeni Latince'de birlikte anlamına gelen "cum" ve toplum anlamına gelen "societas" dan gelmektedir. Bu yüzden consociation kavramının bu bağlamda ki anlamı toplumların toplumdur³⁶ (society of societies). Kelimenin kökeni farklı toplumların işbirliği ve barış içinde aynı toplum içerisinde var olabilmeleri anlamını taşır. Buradan hareketle consociation farklı etnik veya dini grupların aynı çatı altında ve hiçbirinin diğerinden kurumsal olarak güçlü olmadığı, paylaşılan bir hükümet sistemi altında çatışmadan yaşama olarak literatüre yerleşmiştir.

Koalisyonel/Ortaklaşmacı demokrasi kuramı Arend Lijphart tarafından geliştirilmiş çok etnikli veya farklı sosyal gruplara ev sahipliği yapan toplumlar için bir iktidar paylaşımı, istikrarlı bir siyasi düzen veya çatışma olmadan bir arada yaşamanın çerçevesini ortaya koyan bir yaklaşımdır. Lijphart' a göre, koalisyonel demokrasinin özünü oluşturan dört önemli niteliği vardır. Bunlardan en önemlisi çoğulcu (plural) bir toplumda bulunan tüm farklı sosyal grupların liderlerinin içinde bulunduğu ve hükümeti kurmakla görevli bir büyük koalisyon (grand coalition). Bu yaklaşımın diğer üç önemli niteliği ise şu şekildedir;

---

³³ Koalisyonel modelin bir değerlendirmesi için bakınız: Daalder, Hans. 1984. On the Origins of Consociational Democracy Model. *Acta Politica*, Vol. 19: 97-116

³⁴ Lorwin, Val R. 1971. Segmented Pluralism. *Comparative Politics*. 141-175

³⁵ Lehmbruch, Gerhard. 1967. *Proporzdemokratie: Politisches System und politische Kultur in der Schweiz und in Österreich*. Tübingen, Ger.:Mohr

³⁶ O'Leary, Brendan. *The Logics of Power-sharing, Consociation and Pluralist Federations, içinde Settling Self-determination Disputes: Complex Power-sharing in Theory and Practice*. Ed. Marc Weller and Barbara Metzger. 2008, Boston: Martinus Nijhoff Publishers

- Karşılıklı veto (mutual veto) veya “mutabık çoğunluk” kuralının varlığı,
- Kamu fonlarının paylaşımında, kamuya işe alımlarda ve siyasi temsil konularında orantılılık ilkesinin standart uygulama haline getirilmesi,
- Tüm alt sosyal gruplara kendi iç işlerini yürütmek için belli ölçüde özerklik tanınması.³⁷

Tablo 1 koalisyonel demokrasi uygulamasının prensipleri, uygulanma biçimleri ve bu uygulamaların doğurabileceği problemleri göstermektedir.

Tablo 1: Koalisyonel/Oydaşmacı İktidar Paylaşımı

İlkeler (principles)	Uygulama (practices)	Problemler
Etnik siyasi partilerin içinde bulunduğu geniş koalisyonlar	Büyük koalisyon hükümetleri	Elitler ³⁸ merkezdeki güçlerini pekiştirmek için çatışmayı körükleyebilir
Gruplarla ilgili kararların önem derecesine göre veto edilmesinin ortak veya azınlık oya bağlanması	Tanınmış etnik, dini, kültürel grupların ve farklı ırktan insanların haklarının anayasa ile tanınması	Toplumda ki karşılıklı tolerans ve anlayış yerine etnik ayrışmaları güçlendirir
Ölçülülük/Orantılılık	Orantılı temsili sağlayacak seçim sisteminin kullanılması ve iş imkânlarının, harcamaların ve katılımın etnik grup liderleri arasında orantılı dağılımı	Toplumdaki ayrışmaları iyi yansıtmakla beraber, farklı gruplar arasında köprüler kurulması için teşvik vermez
Grup özerkliği	Federalizm, bölgesel/mülki veya kurumsal ayrışma	Çekişen gruplar için barış içinde bir arada yaşamayı teşvik etmez

Kaynak: Sisk, Timothy D. 1996. Power Sharing and International Mediation in Ethnic Conflicts. New York: Carnegie Corporation of New York, syf. 45

³⁷ Liphart, Arend. 1977. Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration. New Haven, Yale University Press

³⁸ Arend Lijphart teorsinin şekillendirirken Elitlere vermiş olduğu krediye rağmen bir “elit kimdir?” tanıımı yapmamıştır. Burada elitlerin siyasetin önde gelenleri, grup liderleri veya politik figürler olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.1. Büyük Koalisyonlar (Grand Coalitions)

Büyük koalisyonlar içinde yer bulabilen bir azınlık grubu kendi çıkarlarını savunma şansı yakalar. Kaolisyon bünyesinde alınan kararlar çoğunluk oyu ile alınır. Fakat karşılıklı veto veya mutabık çoğunluk kuralı olmadan, koalisyon içinde çoğunluk oyu ile alınan bir karar herhangi bir azınlık grubun çıkarlarını riske atabilir. Bu da elitler arasındaki işbirliğine zarar verebilir. Bu yüzden karşılıklı veto kuralı azınlık grupların siyasi olarak korunmaları için büyük koalisyon uygulamasının tamamlayıcısı olarak aktif bir rol oynar. Bu tamamlayıcı kuralın yokluğu bir grubun diğer başka bir grup ile çatışmaya girmesinin önünde ki sistematik, barışçıl ve etkili bir direniş mekanizmasının işlerliğini ortadan kaldırır.³⁹

2.1.2. Ölçülülük/Orantılılık Kuralı

Orantılılık kuralı her ne kadar çoğunluk kuralına ters düşse de çok etnikli toplumlar için daha demokratik uygulamalar doğurur. Kamu kaynaklarının dağıtılmasında ve kamu çalışanlarının işe alımında olduğu kadar, karar alma sürecinde de orantılılık toplum içinde oluşabilecek anlaşmazlıkları ve çatışma riskini aza indirger. Jürg Steiner'e göre orantılılık modeli tüm grupların alınacak bir kararı kendi sayısal ağırlıklarına göre etkileyebilmeleridir.⁴⁰

2.1.3. Grupların Özerkliği

Grup özerkliği koalisyonel demokrasinin bir diğer önemli niteliğidir. Bu yaklaşıma göre, azınlık grupların kendi iç meselesi olabilecek konularda tasarruf sahibi olması gerekmektedir. Tüm toplumun ortak çıkarlarını etkileyebilecek kararlar hariç, sadece belli bir grubu etkileyebilecek kararlar o grup tarafından alınır ve uygulaması da aynı grup tarafından yapılır.

---

³⁹ Calhoun, John C. A Disquisition on Government. Ed. C. Gordon Post (Newyork: Liberal Arts Press, 1953, pp. 28)

⁴⁰ Steiner, Jürg. "The Principles of Majority and Proportionality". British Journal of Political Science. No: 1(63). 1971

2.2. KOALİSYONEL DEMOKRASİYE YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Ortaklaşmacı demokrasi kuramı çoğunluk oyunundan ayrıştığı için yeterince demokratik olmadığı yönünde eleştiriler almaktadır. Bir diğer eleştiri ise bu sistemin uygulamasının istikrarlı ve etkili hükümetler doğurmadığı yönündedir. Güçlü bir muhalefet bloğunun varlığını – Britanya da olduğu gibi – demokrasinin önemli girdilerinden biri olarak kabul ettiğimizde, koalisyonel demokrasi modelini demokratik kabul etmek güçtür. Çünkü bu model bünyesinde ya çok zayıf ya da hiç muhalefet mekanizması barındırmaz.

Lijphart’a göre bu eleştiri koalisyonel modelin uygulandığı ülkenin sosyo-politik ve kültürel özelliklerin göz önüne alındığında haksız bir eleştiridir. İdeal dinamik bir muhalefetin ancak homojen toplumlarda ortaya çıkabileceğini iddia eden Lijphart, çoğul toplumların siyasi performansını ölçmek için bir standart oluşturmayacağını söyler. Ayrıca, bu eleştirinin iktidar ve muhalefetteki partilerin dönemsel olarak yer değiştirdiğini varsaydığını ekleyen Lijphart, çok etnikli ve ayrılmış toplumlarda gruplar arasında oylarda kayma olmayacağı için iktidar hep iktidar muhalefet hep muhalefet kalabilir der.⁴¹

Bu modele yöneltilecek diğer bir eleştiri özgürlük ve eşitlik gibi demokrasinin kalitesini doğrudan etkileyen bazı konularda yetersiz kalabileceğidir. Farklı grupların olduğu toplumlarda, bu gruplar kendilerini diğerlerine karşı koruyabilmek ve direncini arttırmak amacıyla kendi içerisindeki birliği artırma güdüsüne sahiptir. Bu güdü, grup içindeki bireyin, kendi grubunun çizdiği sınırlar içinde kalmasına sebep olurken, bireyin diğer gruplarla ve hükümet ile etkileşimini de kısıtlar. Ayrıca, bireyin yaşamı ile alakalı diğer konularda da müdahalelerde bulunabilir.⁴²

Toplum içerisindeki kesimlerin birbirinden ayrılması ve bu gruplara sağlanan özerklik ideal ölçüde eşitlik ilkesine aykırı sonuçlar doğurabilir. Koalisyonel demokrasi yaklaşımına göre, çoğul toplumlarda gruplar arası eşitlik bireylerin eşit olmasından daha önceliklidir. Ayrıca, ülke içindeki kesimlerin birbirinden izole olması ve sahip oldukları özerklik ülke geneli için bireyler arası eşitsizlik doğurabilir. Koalisyonel demokrasinin öngördüğü örgütlenme biçimlerinden biri

---

⁴¹ Lijphart, Arend. 1977, 49.

⁴² Kornhauser, William. The Politics of Mass Society. Newyork: Free Press of Glencoe, 1959. Syf. 83-84

olan federalizmde bölgesel olarak ekonomik ve sosyal anlamda ciddi farklar ortaya çıkabilir.

Kolaisyonel modelin demokratik kalitesine yönelik başka bir eleştiri ise bu modelin yapısal bir elit üstünlüğü gerektirirken, tebaanın daha pasif ve itaatkâr olması gerektiğidir. Diğer taraftan grup liderlerinin de diğer grup elitleri ile siyasi uzlaşma sağlaması ve hatta imtiyaz vermek zorunda kalması gibi zor bir görevi ve sorumluluğu vardır. Bu görev ve sorumluluğu yerine getirirken de kendi grubunun güvenini ve desteğini de korumak zorundadır. Bu sebeple elitlerin belli bir oranda bağımsız davranabilme yetisine sahip olmaları ve liderlik konumunu korumaları gerekmektedir. Fakat bu durumun devlet elitlerini diktatörlük eğilimlerinden alıkoyması için gerekli kontrol ve denge mekanizmalarının olması da kaçınılmazdır.⁴³

Ortaklaşmacı demokrasi modeline yeterince demokratik sonuçlar doğurmadığı yönündeki eleştirilerin yanı sıra, ayrıca bu modelin istikrarlı ve etkili hükümetler meydana getiremeyeceği yönünde iddialar da vardır. Bu modelin sahip olduğu bazı nitelikler, bu yönde alınan eleştirilerin temel kaynağını oluşturmaktadır. Buna göre, büyük bir koalisyonun kurduğu bir hükümette, karar alma mekanizması koalisyonun yapısı nedeniyle etkili çalışmayabilir. Koalisyon içerisinde bulunan farklı gruplar, farklı talepler ve çıkarların bir yansımasıdır. Bu durum alınacak kararların, herhangi bir grubun çıkarlarını tehdit edebilme ihtimali büyüktür. Daha dar bir politik alanda karar alma durumunda olan daha küçük koalisyonlar, çok etnikli toplumlarda kurulan ve çeşitli konularda politika üretmesi beklenen daha geniş koalisyonlardan daha hızlı karar alabilir ve bu kararları yürütür.

Bu modelin içerdiği diğer bir risk karşılıklı veto kuralının istikrarsızlık ve durağanlığa sebep olabileceğidir. Karşılıklı veto grupların keyfi kullanımı sonucunda sistemi kilitleyerek siyasi krizlere sebep olabilir. Bu yüzden çok etnikli toplumlarda alt-kültür gruplarını temsil eden elitlerin kendi aralarında güven ve karşılıklı tolerans anlayışı güçlendirmeleri kaçınılmazdır.

Diğer bir risk, orantılılık prensibinin kamu çalışanlarının işe alım süreçlerinde belli bir gruba üye olanları – kişisel liyakate bakılmaksızın – öncelikli durumu sokabileceği ihtimalidir. Bu da idarenin etkili bir biçimde çalışmasını engeller. Son

---

⁴³ Nordlinger, Eric A. Conflict Regulation in Divided Societies. Occasional Papers in International Affairs ,No 29. (Cambridge Mass: Center for International Affairs, Harvard University, 1972) syf. 73-74

olarak, gruplara sağlanması gereken özerkliğin, her grup için ayrı kamu kurumu ve araçların tesis edilmesini gerektirebilir. Bu durum, koalisyonel demokrasi modelini pahalı bir uygulama haline getirir.⁴⁴

Her ne kadar koalisyonel demokrasi üzerine son 40 yıldır çok geniş bir akademik yazım yapılmış olsa da modelin teorisini Arend Lijphart'a yönelik çeşitli eleştiriler de vardır. John McGarry' e göre Lijphart self-determinasyon çatışmalarını basit bir etnik veya dini bir sınıflaşma olarak görmektedir. Lijphart'ın çoğulcu toplum tanımını ve etnik milliyetçilik çatışmalarını basit bir ayrışma olarak görmesinin gerçeği yansıtmadığını ifade eder. McGarry'e göre koalisyonel demokrasi modelinin self-determinasyon çatışmalarına yaklaşımı “merkezi hükümette kimin güç sahibi olacağı” sorusu üzerinden şekillenirken ayrışmacı grupların cevap aradığı sorular “merkezi hükümetin ne kadar güç kullanacağı ve bir mi yoksa daha fazlamı devlet yapısı olacağı” dır. Diğer önemli bir eleştiri koalisyonel demokrasi teorisinin göreceli olarak barışçıl batı demokrasileri üzerine odaklanıp, bu çerçevede oluşturulmasıdır. McGarry'e göre koalisyonel demokrasi taraftarları savaştan barışa geçiş döneminde olan bölgelere çok az yoğunlaşmış ve ağırlıklı olarak kurumların dizaynı üzerinden çözüm önerileri sunmuşlardır. Fakat bu kurumlar üzerinde anlaşma sağlamanın ülkede istikrarı tesis etmekte yetersiz kalacağını düşünmektedir.⁴⁵

2.3. KOALİSYONEL DEMOKRASİNİN UYGULANABİLİRLİĞİNİ KOLAYLAŞTIRAN FAKTÖRLER

Ortaklaşmacı demokrasi uygulamasında grup liderlerinin derin kültürel, etnik ve dini farklara rağmen işbirliği yapması kaçınılmazdır. Bu sorumluluk ve görev toplumdaki kutuplaşmanın derecesine göre zorlaşır veya kolaylaşır. Devlet elitleri bu görevi ifa ederken bazı durumlarda imtiyaz vermek durumunda kalırlar ve bu durum temsil ettikleri topluluktan tepki almalarına ve kitlesel desteği kaybetmelerine sebep olur. Diğer taraftan, elitler bir işbirliği yapmak ve işleyen bir mekanizma kurmak zorundadırlar. İşte bu ikilem içerisinde, elitlerin işbirliği ve karşılıklı güven inşasında

---

⁴⁴ Lijphart, Arend , 1977. 50-51

⁴⁵ McGarry, John. Power-sharing Theory: Lessons from the Complex Power Sharing Project içinde Settling Self-determination Disputes: Complex Power-sharing in Theory and Practice. Ed. Marc Weller and Barbara Metzger. 2008, Boston: Martinus Nijhoff Publishers

onların işlerini kolaylaştıran bazı faktörler vardır. Bunlardan en önemlileri gruplar arasında bir güç dengesi kurmak ve çok partili bir siyasi sistem kurgulamak.

2.3.1. Güç Dengesi

Farklı kültürel ve etnik yapıların bulunduğu toplumlarda bu çeşitliliğin çatışmaya dönüşmemesi için bu gruplar arasında çoklu bir güç dengesi oluşturmak gerekmektedir. Bu gruplar birden fazla denge-kontrol mekanizmasının var olduğu bir denkleme kendi çıkarlarını koruyabilir ve taleplerinin politikaya dönüşmesi konusunda etkili olabilirler. Bir grubun hegemonya oluşturabileceği veya grupların sayısal olarak dengesiz olduğu ikili bir denge sistemi işbirliğinden ziyade gruplar arası çekişme ve çatışma ile sonuçlanabilir. Yine aynı şekilde, iki eşit büyüklükte grubun bulunduğu bir toplumda, elitler işbirliği yapmak yerine biraz daha fazla oy alarak tek başına iktidar olma eğilimde olabilir. Bu grup iktidarı diğer grup üzerinde hâkimiyet kurmak veya baskılamak için kullanabilir.

Robert Dahl'a göre iki eşit büyüklükte partinin bulunduğu bir siyasi sistemde, partiler arası rekabet kaçınılmazdır. Bu partilerden herhangi biri çoğunluğun oyunu alabileceğini anladığı an, işbirliği yapmayı tercih haline getirmez. Bu yüzden iki partinin bulunduğu bir sistemde koalisyonel demokrasi modeli sistemsel tıkanmalara ve siyasi istikrarsızlığa sebep olur.⁴⁶

Hans Daalder Hollanda'da koalisyonel demokrasinin başarılı olmasını tüm grupların azınlık konumunda kalmasına bağlar. Hiçbir kültürel grup diğerlerinden bağımsız olarak çoğunluğu oluşturamadığı için, tek başına diğerleri için bir tehdit oluşturamaz. Daalder'e göre farklı grupların bir arada olmasının bölücü etkisi, gruplardan herhangi birinin çoğunluk oluşturamaması ile kırılmıştır.⁴⁷

Buradaki güç dengesi kavramı iki farklı elementten oluşur ve bu ikisinin aynı anda var olması optimal bir güç dengesi kurmayı kolaylaştırır. Bunlardan biri kesimler arasındaki denge bir diğeri ise en az üç farklı grubun varlığıdır. Buradaki en az üç gerekliliği az önce bahsedilen iki kutuplu bir yapının er ya da geç siyasi çekişme veya çatışma ile sonlanabileceği ihtimalidir. Jürg Steiner'e göre, ikili bir sistemde bir grubun kazancı doğal olarak diğer grubun kaybı olarak algılanır. Fakat

⁴⁶ Dahl, Robert A. Political Oppositions in Western Democracies (New Haven: Yale University Press, 1966. Syf. 337

⁴⁷ Daalder, Hans. The Netherlands: Opposition in a Segmented Society. İçinde Robert Dahl Political Oppositions, syf. 219.

birçok farklı aktörün olduğu bir sistemde bir grubun kazancının hangi grubu dezavantajlı duruma düşürdüğü çok net değildir. Böyle bir yapıda grupların birincil kaygıları çıkarlarının açık bir tehdit altında olmamasıdır. Böyle bir yapıda her grup kendi kazancına odaklanır ve alınacak bir kararın maliyeti üzerine çok düşünmez.⁴⁸ Fakat bu argümanın önünü açtığı bir riskte mevcuttur. Koalisyonel demokrasi modeli çok gruplu toplumlar için tasarlanmış olsa bile, çok aktörlü bir koalisyona karar alma yetisi daha homojen toplumlara göre zayıftır. Bu modelin işlevliliğini yitirmemesi için ideal grup sayısı üç veya dört geçmemelidir. Çünkü hızlı karar alma ve bu kararları etkili bir biçimde yürütmek ile grup sayısı arasında bir orantı vardır.

2.3.2. Çok Partili Sistem

Çoğulcu toplumlarda çok partili bir siyasi yapı koalisyonel demokrasi modelinin uygulanabilirliğini kolaylaştıran faktörlerden diğeridir. Çok gruplu toplumlarda alt kültür grupları kendi talep ve siyasi tercihlerini partileri aracılığıyla ifade ederler. Burada ki önemli husus, grubun büyüklüğüne bakılmaksızın her grubun kendi yansıması olan bir parti tarafından temsil edilebilme imkânıdır. Daha önce de bahsedildiği gibi siyasi partiler sosyal grupların bir ihtiyacı ve yansıması olarak ortaya çıkar. Grubun temsil mahrumiyeti yaşaması güç dengesini etkileyebileceği gibi gruplar arası çatışma riskini de yükseltir. Ayrıca partiler temsil ettikleri grubun siyasi liderleri ve elitlerinden oluştuğu için, kurulacak büyük koalisyona elit sağlama aracı olarakta var olur.

2.4. ÜLKE BÜYÜKLÜĞÜ VE KOALİSYONEL DEMOKRASİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Koalisyonel demokrasi uygulamalarının başarılı örneklerine bakıldığında ülkelerin göreceli olarak daha küçük olduğu açıktır. Val R. Lijphart'ın sınıflandırmasına göre yüksek veya orta derecede çoğul toplumlardan İsviçre, Hollanda, Avusturya gibi küçük olanlar koalisyonel demokrasi modelini uygulamaya koyarken Fransa, İtalya, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkeler de

---

⁴⁸ Steiner, Jürg. Amicable Agreement versus Majority Rule: Conflict Resolution in Switzerland. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1974, syf. 268.

böyle bir eğilim görülmemiştir.⁴⁹ Bir ülkenin küçük olmasının koalisyonel demokrasi uygulamasının başarılı olmasına doğrudan ve dolaylı olarak etkileri vardır. Küçük olmasının doğrudan etkisi uzlaş ve işbirliğini kolaylaştırmakken dolaylı etkisi ise karar alma mekanizması üzerindeki ağır yükü hafifletmek ve ülkenin daha kolay yönetilmesini sağlamaktır. Ülkenin küçük olmasının bu direkt ve dolaylı etkilerini ortaya çıkaran/tetikleyen bazı içsel ve dışsal nitelikleri vardır. Doğrudan içsel etki ülke içerisindeki elitlerin birbirini tanıma ve bireysel ilişkileri geliştirebilme imkânının varlığıdır. Bu tanışıklık ve bireysel ilişki siyasete yansıtılır ise gruplar arası uzlaş ve tolerans kültürü artar ve ülke daha yönetilir bir hale gelir. Dışsal etki ise kendisini dışarıdan gelebilecek bir tehdit olarak gösterir. Uluslararası sistemde büyüklü küçüklü birçok devlet vardır ve bu sistem de küçük devletleri koruyabilecek bir uluslar üstü polis yoktur. Küçük devletler, dışarıdan gelebilecek bir tehdit algıladıkları zaman, kendi içerisinde ki çatışmayı bir kenara bırakarak içeride işbirliği ve dayanışmayı artırırlar. Böyle bir tehdidin varlığı ayrılmış çok yapıli toplumlarda bu modelin uygulanabilirliğini olumlu yönde etkiler.

2.5. BİRLEŞTİRİCİ/BÜTÜNLEŞTİRİCİ YAKLAŞIM (INTEGRATIVE APPROACH)

Donald L. Horowitz koalisyonel demokrasi modeline yönelik çeşitli eleştiriler getirmiş ve bu modelin çok etnikli toplumlarda istikrar doğurmayacağını öne sürmüştür. Kendisi çok etnikli toplumlarda çatışmayı yönetme ve iktidar paylaşımı konusuna ciddi katkılar sunarak birleştirici/bütünleştirici yaklaşım adında koalisyonel modele alternatif yeni bir model öne sürmüştür. Horowitz (1985) bu yaklaşım ile çatışmayı azaltıcı etkisi olan beş mekanizma ortaya koymuştur.

Horowitz'e göre çatışmayı azaltmanın bir yolu farklı güç merkezleri oluşturarak gücü dağıtmak ve bir noktadan uzaklaştırmaktır. Etnik gruplar arası çatışma ihtimalinin yüksek olduğu toplumlarda gücü bir noktada toplamak büyük bir basınç meydana getirir. Tüm gruplar aynı nokta üzerine yoğunlaştığında zaten tehdit algısı yüksek olan gruplar için çatışmasızlık durumu kırılganlaşır. Bu durumda gruplar arası etkileşim toplumun absorbe edemeyeceği bir formda meydana gelir. İktidar/güç ABD'de olduğu gibi farklı kurumlar arasında paylaşıldığında, bir noktada

---

⁴⁹ Lorwin, Val R. Segmented Pluralism: Ideological Cleavages and Political Cohesion in the Smaller European Democracies. Comparative Politics, Vol. 3 (2), 1971:148.

ki gücün belli bir grup tarafından ele geçirilmesi tüm gücü ele geçirdiği anlamına gelmez. Böylece diğer gruplar bu durumu acil bir tehdit olarak değerlendirmez ve çatışmayı ilk seçenek haline getirmezler. Güç dağılımı çoğu zaman bölgesel bir nitelik kazanır. Yani merkez kendi gücünü alt idari birimlerden oluşan çevre ile paylaşır ve böylelikle siyaset için yeni alanlar açar. Bu yaklaşım merkezde ki yoğun güç çatışmasını hafifletir ve alt idari bölgelere kaydırır. Böylelikle tüm ülkeyi sarma ihtimali olan çatışma, belli bir bölgeye sıkıştırılabilir.

Horowitz'e göre etnik çatışmaları azaltmanın bir diğer yolu gruplar arası işbirliğini arttırmak amacıyla grupları teşvik edici düzenlemeler yapmak. Koalisyonu gerekli kılan bir seçim sistemi uygulamak buna bir örnektir. Koalisyon ortağı olmak isteyen partiler böylelikle diğer gruplar ile işbirliği içerisine girmek durumunda kalırlar. Gruplar arası işbirliği grup-içi ayrışmaların olduğu veya grubun üyelerine çizmiş olduğu sınırlar daha gevşek olduğunda daha kolay olur. Bu noktada seçimlerden önce gruplar arası koalisyonların kurulmasını kolaylaştıracak yasal düzenlemeler yapılabilir. Oyların bir havuzda toplandığı ve seçmenlerin birden fazla tercih belirtebileceği bir seçim yöntemi bunu kolaylaştırır.

Etnik çatışma riski etnik kimliklerden ziyade karşılıklı çıkarlar ve sosyal bağlar üzerinden kurulan ilişkiler yoluyla da azaltılabilir. Her ne kadar çok etnikli toplumlarda grup aidiyeti yüksek olsa da etnik kimliğin bireylerin tanımlanmasında ki rolü azaltılırsa bu ilişkinin kurulması kolaylaşır. Bunu mümkün kılmanın yolu da partilerin ılımlı bir siyaset izlemesinden geçer.

Ayrıca etnik çatışma riskini azaltmak için gruplar arasındaki uyumsuzluk ve eşitsizliği elimine etmek gerekmektedir. Sosyal ve ekonomik eşitsizliğin var olduğu toplumlarda ılımlı politikaların taban desteği bulması güçtür. Bu yüzden kaynaklar eşit dağıtılmalıdır.

Son olarak, yerelde grup içi rekabetin teşvik edilmesi gruplar arası rekabeti zayıflatır ve böylece çatışma riski düşer. Horowitz'e göre bunu yapmanın yolu iktidarın ve bürokratik makamların etnik gruplar göz önüne alınarak orantılı olarak dağıtılmasıdır.⁵⁰

Horowitz'in ortaya koyduğu bu reçete bazı açılardan Lijphart'ın yaklaşımı ile benzeşmektedir. Örneğin her iki teorisyene göre federalizm parçalanmış toplumlar için ideal bir devlet biçimidir. Ayrıca her ikisi de etnik gruplar arasındaki dengenin

---

⁵⁰ Horowitz, Donald L. 1985. *Ethnic Groups in Conflict*. Berkley and Los Angeles: University of California Press

ve orantılılık prensibinin korunması gerekliliğini olmazsa olmaz olarak görür. Yine de Horowitz iki sebepten dolayı koalisyonel modele yönelik ciddi eleştirilerde bulunmuştur.

Bunlardan birincisi, Lijphart'ın elitlere olan tam güvenidir. Horowitz'e göre elitlerin çatışmayı azaltmak yerine bunu tetiklemeyeceklerinin hiçbir garantisi yoktur. Komünal grupların liderlerine bağlılık derecesi ve gruplar arası uzlaşma ve anlaşmaların kırılabilirliği göz önüne alındığında, elitlerin çatışma çıkarabilme yetileri küçümsenemeyecek kadar güçlüdür.

Horowitz'in eleştirisinin ikinci kısmını Lijphart'ın koalisyonel demokrasi de bir denge unsuru olarak gördüğü azınlık vetosuna fazla kredi vermesidir. Lijphart, ılımlı olmayan siyasi eğilimleri engellemek ve azınlık grupların çıkarlarını korumak için veto yetkisini azınlıklara bir silah olarak verir. Horowitz, ise bu tür engel veya denge unsurlarına başvurmak yerine politikacıları ılımlı olmaları yönünde teşvik etmenin daha elverişli olacağı kanaatindedir. Çünkü Horowitz, Lijphart'ın elitlerin ılımlaştırıcı etki yapacağını bir varsayım olduğunu iddia etmektedir.

Bölünmüş toplumlardaki kurumların kültürlerarası entegrasyona teşvik etmesi etkili bir hükümetin kurulabilmesi için bir ihtiyaçtır. Horowitz'e göre bu entegrasyona katkı sağlayan ılımlı aktörler ödüllendirilirken, radikal eğilim gösterenlere yaptırımlar uygulanmalıdır. Buradaki amaç siyasi sistemi merkezde birleştirebilecek (centripetal) ılımlı ve geniş tabanlı bir seçim için teşvik etmek ve radikalleri saf dışı bırakmaktır. Horowitz'in sunduğu bu reçete kendisini koalisyonel modeli savunanlardan iki şekilde farklı kılar.

Timothy Sisk (1996) e göre, parçalanmış toplumlarda başarılı bir demokratik sistem kurmanın siyasetçilerin kendi kültürel gruplarının sınırlarını aşarak daha geniş tabanlara ulaşması ile mümkün olacaktır. Politikacıların kendi gruplarının desteğini kaybetme riskinin olduğu bu durumda, onlara belli teşviklerin verilmesi kaçınılmazdır.⁵¹ Bu yaklaşımın arkasındaki mantık basittir. Buna göre, politikacılar rasyonel aktörlerdir ve seçilmek için ne gerekiyorsa onu yapacaklardır. Buradan hareketle, eğer politikacılar ılımlı olmanın bir sonucu olarak seçimi kazanabileceklerse, bu doğrultuda hareket ederler ve daha geniş kitlelere hitap etmeyi amaçlarlar. Çok etnikli toplumlarda gruplar arası işbirliği geliştirmek ve söylemleri daha kapsayıcı hale getirmek politikacılara seçim kazandırabilir. Bu

---

⁵¹ Sisk, Timothy D. 1996. Power Sharing and International Mediation in Ethnic Conflicts. New York: Carnegie Corporation of New York

yüzden, Horowitz, politikacıların ılımlı davranması için verilen teşvikin – ki bu durumda bu teşvik seçim zaferidir—koalisyonel demokrasi modelinin koyduğu kısıtlardan daha iyi sonuçlar doğurduğunu iddia eder.

Horowitz'i diğerlerinden ayıran ikinci sebep ise onun ılımlı olmayı seçim üzerine temellendirirken koalisyonel yaklaşımın bu siyasi/toplumsal mühendisliği elitlerden beklemesidir. Ona göre parçalanmış toplumlarda ılımlı ve istikrarlı bir siyasi atmosferin oluşabilmesi için hükümet etmesi gereken politikacıların bu ılımlaştırmayı güç sahibi olamadan önce yapmaları gerekliliğidir. Bunu ancak seçimlerde kendi sosyal topluluğunun dışına çıkarak daha geniş kitlelere ulaşma yoluyla yapabilirler. Diğer taraftan Lijphart, hali hazırda gücü eline geçirmiş olan elitlerin toplumu ılımlaştırmasını bekler. Yani Horowitz için sonuç olan Lijphart için bir sebeptir.

Parçalanmış toplumlarda bir siyasi kariyer arayan adaylar tüm kesimlerden seçmenin hassasiyetlerini göz önüne alarak, hem kitlesel düzeyde hem de elitler arasında bir ılımlaştırma çabasına girmek durumundadır. Seçmenin rızasını ve desteğini almış siyasiler, bölünmüş toplumda demokrasi ve istikrar tesis etmek için alınması ve uygulanması gereken kararları daha kolay hayata geçirebilir. Horowitz, ayrıca azınlık gruplarının temsil edilmesinin yeterli olmayacağı, aynı zamanda karar alma mekanizmalarına etki edebilmeleri gerektiği savunur. Bunu gerçekleştirmenin belli kurumsal yapılaşma ve uygulamalar ile mümkün olacağını iddia eder. Ona göre çok etnikli toplumlarda azınlık gruplarının durumunun iyileştirilmesi ve politika yapım sürecinde ki etkilerinin artırılması (1) federal devlet yapısının oluşturulması, (2) seçim sistemi olarak havuz yönteminin kullanılması, (3) başkanlık sisteminin hayata geçirilmesi gerekmektedir.⁵²

2.5.1. Federalizm

Horowitz'e göre gücün farklı birimlere dağıtılması/devredilmesi bölünmüş toplumlarda önemli amaçlara hizmet eder. İlk olarak, gruplar arası işbirliği ve koalisyonu güçlendiren bir parti sistemine teşvik eder. Uygun seçim sistemi ile aynı potada eritildiğinde partiler kendi komünal grupları dışındaki seçmen kitlesine hitap etmek zorunda kalır ve onların desteğini arar. İkinci olarak, federal düzeyde siyaset

---

⁵² Horowitz, 1985

yapmak isteyen adaylar önce yerel politika yoluyla tecrübe kazanırken, aynı zamanda sadece bölgesel değil ulusal destek alması gerektiğini anlar ve söylemini bu yönde geliştirir. Üçüncü olarak, daha önce de bahsedildiği gibi federal yapı güç devri ile bazı konuları bölgesel idarelerin işlemine bırakır. Böylelikle merkezde çatışmayı tetikleyici etki gösterebilecek konular yerelde çözülür ve merkezdeki baskı hafifler. Son olarak, geniş kitlelere hitap etmeyen, sadece kendi grubunu temsil eden ayrıştırıcı grupların tüm yönetme gücünü kontrol altına almasının önüne geçilmiş olur.

2.5.2. Bir Seçim Sistemi Olarak “Vote Pooling”

Horowitz bölünmüş toplumlarda sadece belli grupların desteğini alan partilerin toplumdaki ayrışmayı derinleştirdiğini iddia eder. Bu yüzden partilerin sadece belli grupların oyunu almak yerine, belli partilerin belli gruplar üzerindeki tekeli kırarak oyların dağılmasını sağlaması gerektiğini düşünür. Parçalanmış toplumlarda ki etnik, dini, dilsel ve kültürel farklılıkların sebep olduğu toplumsal kümelenme, eğer partilerin girişimleri ile kırılmazsa toplum potansiyel olarak çatışma üretme eğilimine sahiptir. Bu yüzden partilerin bu oy dağılmasından pozitif yönde etkilenmesini sağlayabilecek bir seçim sisteminin uygulanması gerekmektedir. Burada Horowitz’in amacı eğer kitlenin istek ve taleplerine cevap verebiliyor ise kendi grup liderinden başka birine oy verebilmesini mümkün kılmaktır. Bu yöntemle, seçmen ilk tercihi dışında 2. ve 3. tercihlerini de sandığa yansıtır. Ayrıca bu seçim sisteminin etnik gruplar arası pazarlığa imkân sunması, çok etnikli koalisyonlara teşvik etmesi, çok kutuplu bir denge kurulabilmesine imkân sağlaması ve orantılı sonuçlar doğurabilmesi açısından parçalanmış toplumlarda verimli çıktılar sunar. Üç tip seçim sisteminin bu sonuçları doğurabileceğine inanılmaktadır. Bunlar 2.ve 3. tercihlerin dikkate alındığı alternatif liste yöntemi, aynı bölgede tüm grupların aday gösterebileceği karışık liste yöntemi ve birçok etnik grubun olduğu ve etnik grupların bölgesel olarak dengesiz dağıldığı yerlerde dar bölge tek aday yöntemidir.

Bu üç yöntemdeki ortak amaç farklı gruplara mensup adayların veya partilerin oy havuzu sistemiyle diğer etnik gruplardan destek alabilmesini sağlamak. Horowitz bu uygulamanın bölünmüş toplumlar için en uygun yöntem olduğunu şöyle açıklar; normal şartlar altında kendi toplumunun temsilcisi olmayan adaya oy vermeyen seçmen, ılımlı politika izlediği ve bütünleştirici rol üstlendiği gerekçesiyle diğer grup temsilcilerini 2. veya 3.tercihi haline getirebilir. Politikacılar oy

havuzundaki tercih edilme oranlarını arttırmak için tüm grupların taleplerini dikkate almak zorunda kalırlar. Böylece birleştirici güçler artarken, ayrıştırıcı gruplar kitlesel destek bulamazlar.⁵³ Horowitz’i ortaklaşmacı demokrasi modelinden ayıran en önemli farklardan biri de buradan kaynaklanır. Seçmenlerin kendi grup-içi dar çıkarlarının ötesinde kendi aralarında 2. ve 3. tercihlerini belirtmek yoluyla bir koalisyon kurmalarının önü açılır.

2.5.3. Başkanlık Sistemi

Horowitz, ülke genelinden kaynaklanan nitelikli bir oy çoğunluğuna sahip bir başkanın parlamenter sisteme göre daha az dışlayıcı olduğunu iddia eder. Başkanlık sistemi bölünmüş toplumlarda uygulandığında iki önemli avantaj sunar. İlk olarak eğer başkan, ülke geneline yayılmış nitelikli bir çoğunluk ile seçilirse, normal şartlarda bölünmüş toplumlarda görülmeyen en geniş desteğe sahip yürütme organını oluşturur. Her kesimin desteğini almış ve kendisini belli bir grup ile özdeşleştirmeyen bir başkan ülkede birleştirici bir rol üstlenebilir. İkinci olarak, geniş toplumsal desteğe sahip bir başkanın, toplumun çeşitli katmanlarından oluşan bir parlamentodan karar geçirebilmesi daha kolaydır. Bu tip toplumlar, önemli ekonomik ve siyasi kararlar alabilecek ve toplumun parçalanmışlığından kaynaklanan adaletsizliği ortadan kaldırabilecek güçlü bir liderliğe ihtiyaç duyar.

---

⁵³ Horowitz 1985, 625

Tablo 2: Birleştirici/Bütünleyici İktidar Paylaşımı

İlkeler	Uygulamalar	Problemler
Elitlerin ve kitlelerin, ayrıştırıcı etnik ve ırksal söylemlerini yumuşatmaları için teşvik edilmeleri	İlimli ve uzlaşmacı olma vurgusu yapan ve tüm grupları temsil eden bir başkan	Gruplar arası çatışmaların dışında kalabilen tarafsız bir liderin kolayca bulunamayacağı
Grup içi çekişmenin artırılırken, gruplar arası çekişmenin azaltılacağı seçimler	Oyların havuzda toplandığı bir seçim sisteminin benimsenmesi, alternatif liste yöntemi gibi	Seçmenler kendi topluluğundan olmayan adaylara oy vermek istemeyebilir
Azınlığın sadece temsil edilmesi değil aynı zamanda etki gücünün olması	Federalizm farklı azınlık gruplara farklı bölgelerde iktidar vermek için bir yoldur; bölgesel olarak iktidar tecrübesi kazanan ılımlı siyasiler ülke düzeyinde siyasette daha faydalı hale gelir	Siyasi liderler ve grupların önemli isimleri ılımlı olmaları yönündeki teşviklere olumlu cevap vermeyip, azınlık temsiliyetinin sembolik kalmasını tercih edebilirler

Kaynak: Sisk, Timothy D. 1996. Power Sharing and International Mediation in Ethnic Conflicts. New York: Carnegie Corporation of New York, syf. 70.

Birleştirici/bütünleştirici güç paylaşımı yaklaşımı ile koalisyonel yaklaşım arasında ki fark kurulması istenen koalisyonların doğası ve kuruluş şeklidir. Koalisyonel yaklaşımda koalisyonlar seçimlerden sonra kurulur. Dışlayıcı bir yaklaşımın ülkeyi yönetilemez hale getirebileceği kaygısı taşıyan ortaklaşmacı model, seçimlerden sonra siyasilerin bir araya gelerek bir yürütme organı kurması gerektiğini ifade eder. Bütünleştirici yaklaşıma göre, koalisyonlar seçimlerden önce oluşturulur. Bu iki şekilde yapılabilir; partiler bir ön seçim yoluyla kendi aralarında bir birleşme yapabilirler veya bir parti çok etnikli bir aday listesi oluşturarak toplumun tüm kesimlerine hitap eder. Horowitz'e göre seçimlerden sonra kurulan koalisyonlar zayıf ve kırılıktır çünkü inisiyatif ve çıkar üzerine kurulur. Fakat seçim sonrası kurulan koalisyonlar sıkı ve dayanıklıdır çünkü tüm toplumun beklentilerine cevap vermesi gerektiği için sorumluluk ve adanmışlık üzerine kurulur. Aşağıda ki tabloda bu iki farklı iktidar paylaşımı modellerinin birçok anlamda karşılaştırmasını görmek mümkündür. Şüphesiz, bu yaklaşımlardan hiçbirisi tek başına en iyi sonucu doğurmaz. Bu imkânsızlık hem her toplumun kendi şahsına münhasır olması hem de bu modellerin güçlü yanlarının yanında zayıf yanlarının da bulunmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 3: Güç/iktidar Paylaşım Teorileri

Yaklaşım/Teori	Koalisyonel	Birleştirici
Nitelikler (characteristics)	Elitler seçimlerden sonra işbirliği yaparak çok etnikli bir koalisyon oluştururlar ve çatışmayı yönetirler; gruplar özerktir, azınlık hakları korunur	Siyasi partiler seçimlerden önce koalisyonlar kurup kapsayıcı ve çoğulcu hükümetler kursun diye teşvik edilir
İlkeler	Geniş tabanlı veya büyük (grand) koalisyonlar; azınlık vetosu; kamu fonlarının ve kamu hizmetinin dağılımında orantılılık; grup özerkliği	Gücün dağıtılması ve devredilmesi; grup için rekabetin desteklenmesi; etnik gruplar arası işbirliğinin teşvik edilmesi; sosyal uyumu güçlendirmek için alternatif politikaların üretilmesi; kaynakların dağılımının iyi yönetilmesi
Bu ilkeleri ve etkilerini destekleyecek kurumlar ve uygulamalar	Parlamento hükümeti; orantılı temsil seçim sistemi; parlamentoda ki koltukların orantılı dağılımı	Federalizm; oy havuzu; seçim sistemleri; nitelikli çoğunluk ile seçilmiş başkan
Teorinin güçlü yanları	Grupların çıkarlarını koruma konusunda sağlam garantiler verir	Siyasileri ılımlaşma için teşvik eder; adanmışlık/bağlılık üzerine koalisyon kurar (coalitions of commitment)
Zayıf yanları	Mantık/elverişlilik koalisyonlarına götürebilir (coalitions of convenience); Elitler çatışma riskini düşürmek yerine, çatışmaya sürükleyebilir; komünal gruplar liderlerinin kararlarına bağlı kalmayabilir; sistem siyaset üzerine konmuş kısıtlar üzerine kurgulanmıştır	Sistemin ülkenin genelinde çalıştığına dair örnek teşkil edecek ampirik veri yoktur; siyasilerin toplumu ılımlı davranmaya davet edeceği ve insanların etnik aidiyetinden bağımsız olarak oy kullanacağı varsayımına dayanır

Kaynak: Sisk, Timothy D. 1996. Power Sharing and International Mediation in Ethnic Conflicts. New York: Carnegie Corporation of New York, sf.35.

2.6. ÇOK ETNİKLİ TOPLUMLARDA ÇOĞUNLUKÇU DEMOKRASİ MODELİ PROBLEMİ

Bir demokratik sistemi karakterize eden en önemli şeylerden biri seçim sistemidir. Bu seçimin sonucunda meydana gelebilecek gelişmeler doğal olarak toplum tarafından öngörülemez de seçim sonuçlarını kabullenmek kaçınılmazdır. Demokrasilerde seçimler siyasetin vazgeçilmez bir unsurudur. Çünkü seçimler çok etnikli toplumlarda gruplar arası şiddet dışı rekabetin yaşandığı en önemli platformu oluşturur. Çok etnikli toplumlarda gruplardan beklenen anlaşmazlıklarını şiddet yoluyla değil, seçimler yoluyla parlamento da çözmeleridir. Fakat kurumsallaşmanın sağlanamadığı ve grupların devlet güvencesi altında olmadığı durumlarda, gruplar kendi güvenliklerini kendileri tahsis etme yoluna gidebilirler ve bu da silahlanma şeklinde meydana gelir. Bu ihtimallerin gerçekleşmemesi için tüm grupların eşit oranda faydalanabileceği bir politik sistemin inşası kaçınılmazdır.

Dahl'a (1973) göre sağlıklı bir seçimin ön şartı grupların güvenliğinin sağlanması ve hak ve çıkarlarının korunmasıdır. Seçimde alınan bir yenilginin grupların güvenlik kaygıları yaşamalarına sebebiyet vermemesi gerekir. Çok etnikli toplumlarda Dahl'ın öne sürdüğü ortak güvenlik garantisinin yokluğu grupların seçimleri kaybedenin her şeyi kaybettiği politik bir oyun olarak görmelerine sebep olur.⁵⁴ Birçok bölünmüş toplumda, seçimler devleti ele geçirmenin bir aracı olarak görülür. Özellikle, azınlık gruplar çok etnikli toplumlarda demokrasiyi eşitlik ve katılım ile bağdaştırmaz. Aksine, bunu rakip grupları yapısal olarak (devlet kurumlarını kontrol etme yoluyla) kontrol altına alma olarak görürler. Azınlık gruplar en basit anlamıyla seçim kaybetmeyi siyasi olarak dışarıda kalmaktan ziyade gurubun varlığını sürdürebilmesi için gerekli araçları kaybetme olarak yorumlarlar.⁵⁵

Basit çoğunluk prensibinin çok etnikli toplumlar için doğurduğu çeşitli problemler vardır. Bunlardan en önemlisi azınlık grubu temsil eden parti veya partilerin kalıcı olarak iktidardan dışlanması ihtimalidir. Özünü Birleşik Krallıktan alan Westminster modelinde genellikle iki parti vardır. Bu iki partiden bir tanesi tek başına hükümet kurarken diğer parti muhalefette kalır. Fakat bu sistemin homojen toplumlar için oluşturduğu bir tehdit yoktur. Çünkü muhalefette olan parti bir süre

---

⁵⁴ Dahl, Robert A. Ve Tufte, Edward R. 1973. Size and Democracy. Stanford: Stanford University Press

⁵⁵ Sisk, 1996

sonra iktidara gelme şansı yakalar ve bu iktidar değişimi böyle devam eder. Yani iktidar hep iktidar olarak kalmaz. Fakat çok etnikli toplumlar için durum böyle değildir. Daha geniş azınlık grubu basit çoğunluk kuralı uygulamasında her zaman iktidar olma şansı yakalayabilirken, daha küçük gruplar iktidar gücü ile tanışma fırsatı bulamazlar. Bu yüzden basit çoğunluk temelli bir iktidar uygulaması çok etnikli toplumlarda demokratik sonuçlar doğurmazken, çatışma ve parçalanma riskini de beraberinde getirir.

Derin ayrılıklardan dolayı gruplar arası oy geçişkenliğinin olmadığı toplumlarda azınlık partileri onları iktidar yapabilecek kitlesel desteğe ulaşamazlar. Bu çoğunlukçuluk prensibinin çok etnikli toplumlarda uygulanmasının doğurduğu demokratik olmayan başka bir sonuçtur. Tercihlerini sınıf, dil, din ve etnisite temelli şekillendiren seçmen, grubun empoze ettiği sınırlar içinde kalarak oyunu başka partiden veya adaydan yana kullanamayabilir. Bu da toplumdaki sosyal blokların ölçüsüne göre bir iktidar dağılımına sebep olur.

Her ne kadar çoğunlukçuluk prensibi teorik olarak adil bir seçim uygulaması gibi gözüксе de, akademik olarak bu uygulamanın çok etnikli toplumlarda demokrasiye önemli limitler koyduğu yönünde bir konsensüs vardır (Horowitz 1993; Lijphart 1985). Çok etnikli toplumlarda iktidar paylaşımını savunan siyaset bilimciler bazı sebeplerden dolayı çoğunlukçuluk uygulamasını risk içeren bir uygulama olarak görürler. Bu sebepler; çoğunlukçuluk prensibinin oy ve temsiliyet orantısını kuramaması, coğrafi olarak yayılmış etnik grupların temsil edilme imkanı bulamaması ve etnik kimliklere göre şekillenmiş bir parti sisteminde bir etnik grubun veya birden fazla etnik grubun oluşturduğu koalisyonun dışlayıcı bir yönetim şekli benimsemesi ve diğer grupların dezavantajına uygulamalarda bulunmasıdır.

İktidar paylaşımının önemli teorisyenlerinden olan Lijphart, çoğunlukçuluk prensibinin de önde gelen eleştirmenlerindendir. Ona göre, çok etnikli toplumlarda bu uygulama çoğunluğun azınlık üzerinde tiranlık kurmasına sebep olur. Aynı şekilde, Horowitz de çoğunlukçuluk uygulamasının bulunduğu çok etnikli toplumlarda parti sisteminin etnik yapıya göre şekilleneceğinden korkar. Ona göre, geçişken seçmenlerin bulunmadığı keskin etnik ayrımların var olduğu toplumlarda çoğunluğun iktidarı ele geçirirken azınlıkların kalıcı olarak dışlanması doğal bir sonuçtur.

Basit çoğunluk uygulaması, ayrışmanın derecesine bağlı olarak toplumun farklı segmetlerinden oluşan büyük bir kesimi dışlamaya meyilli koalisyonlarla

sonuçlanır. Azınlık tercih ve taleplerinin önem seviyesine bağlı olarak, böyle bir siyasi dengesizlik çatışma riskini de beraberinde getirir. Daha önce de bahsedildiği gibi minimum çoğunluğun (minimum winning coalition) kazanması ile sonuçlanan basit çoğunluk uygulaması çok etnikli toplumlarda siyaseti sıfır toplamı bir oyuna dönüştürür.⁵⁶

İktidar paylaşımı savunucularının çoğunlukçu modeli reddetmeleri onların demokratik değerlere karşı olmaları anlamı gelmez. Aksine, onlara göre birçok etnik unsurun bulunduğu toplumlarda her kesimin eşit oranda demokrasiden faydalanabilmesi ve toplumdaki çatışma riskinin azaltılması amacıyla Sartori'nin (1968) kavramsallaştırdığı türden bir “siyasi mühendisliğe” ihtiyaç vardır⁵⁷. Yani iktidar paylaşımcılar etnik temelli ayrışmanın uygun sistemik yaklaşımlarla ve ılımlı politikalarla sonlandırılması, toplumda sosyal tahribat oluşturabilecek eğilimlerin ortadan kaldırılması ve ayrışmacı etnik girişimlerin önlenmesi için buna hizmet edecek kurumsal bir yapının oluşturulması gerektiğini savunurlar. İktidar paylaşımı teorisinin özünde demokratik rekabeti ortadan kaldırmaktan ziyade bu rekabeti etnik ayrışmadan doğan fikir ayrılıklarının çatışmaya sebep olmaması için kabul edilebilir sınırlar içerisinde tutma fikri vardır.

---

⁵⁶ Welsh, David. 1993. “Domestic politics and ethnic conflict”. *Survival: Global Politics and Strategy* Vol 35 (1). Syf 63-80

⁵⁷ Sartori, Giovanni. (1968). ‘Political Development and Political Engineering’. Cambridge: Harvard University Press.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÖKLÜ BİR İKTİDAR PAYLAŞIMI GELENEĞİNE SAHİP ÜLKE: LÜBNAN

3.1. GENEL GİRİŞ

Lübnan’da iktidar paylaşımı geleneğinin geçmişi 1861 yılına kadar gider. Bu uzun zaman zarfında Lübnan’da dört farklı iktidar paylaşımı rejimi uygulanmıştır. Lübnan bu tarihten beri iki tanesi iç savaş olmak üzere çeşitli siyasi krizler yaşamış olsa da bu gelişmeler ülkenin güç paylaşım dinamiklerini ve kurumlarını ciddi manada etkileyememiştir. Bu farklı iktidar paylaşım rejimleri, yaşanan krizler sonucunda kökten değiştirilmek yerine zamanın siyasi koşullarının gerektirdiği şekilde güncellenmiştir.

Lübnan bağımsızlığını 1943 yılında kazanmış bir ülke olarak modern devlet sınıfında değerlendirilebilecek bir niteliğe sahiptir. Lübnan sahip olduğu kültürel zenginlik ve dinamik siyasi tarihinden dolayı Ortadoğu’nun önemli ülkelerinden biri olsa da 4 milyon (1932 sayımına göre, bugün bu sayı 5 milyon 800 bindir) insana ev sahipliği yapan küçük bir ülkedir. Her ne kadar Lübnan küçük bir ülke de olsa, Lübnan’ı özel kılan demografik yapısıdır. Etnik olarak bakıldığında Lübnan nüfusunun %95 i Araplardan, %4 ü Ermenilerden ve %1 i çoğunluğunu Kürtlerin oluşturduğu diğer gruplardan oluşmaktadır.⁵⁸ Lübnan etnik olarak üç grupta kategorize edilmiş olsa bile burada ki asıl çeşitlilik mezhep temellidir. Lübnan da resmi olarak tanınmış 18 farklı mezhebe tabii grup vardır. Bunlar; Aleviler, Ermeni Katolikleri, Ermeni Ortodoksları, Doğu Asur Kilisesi mensupları, Keldani Katolikleri, Mısırlı Hristiyanlar, Dürziler, Yunan Katolikleri, Yunan Ortodoksları, İsmail’i grubu, Yahudiler, Latin Katolikleri, Marunîler, Protestanlar, Sünniler, Şiiler, Suriye Katolikleri ve Suriye Ortodokslarıdır. Bu grupların hiçbiri tek başına Lübnan da çoğunluk grubunu oluşturamamaktadır. Bugünkü CIA verilerine göre nüfusun % 27 sini Sünniler, %27 sini Şiiler, %21 ini Maruniler, %8 ini Yunan Ortodoksları, %5

---

⁵⁸ Marie-Joëlle Zahar. 2005. Power sharing in Lebanon: foreign protectors, domestic peace, and democratic failure. İçinde Sustainable Peace: Power and Democracy After Civil Wars. Ed. Philip G. Roeder, Donald S. Rothchild. Ithaca: Cornell University Press; Central Intelligence Agency (2017) The World Factbook: Lebanon. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/le.html> (Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2017).

ini Yunan Katolikleri, %6.5 ini diğer Hristiyan gruplar ve %5.5 ini Dürziler oluşturmaktadır.⁵⁹

İktidar paylaşımı teorilerinin ortaya çıkış sebebi göz önüne alındığında, Lübnan gibi hem etnik hem de din temelli büyük bir çeşitliliğin olduğu bir ülkenin iktidar paylaşımı yaklaşımlarının test edilmesi açısından önemli bir laboratuvar işlevi görebilecek potansiyele sahip olduğu açıktır. Her ne kadar bu yaklaşımlar 1970’li yılların sonlarına doğru ortaya çıkmış olsa da, Lübnan iktidar paylaşımı anlayışını 1800’lü yıllarda siyasi kültürüne yerleştirmiş bir ülkedir. Fakat Lübnan gücü toplumun kesimleri arasında bölmeye çalışmışsa da demokrasinin yerleşmesi için uygun siyasi ve toplumsal ortamı oluşturmamıştır. Çeşitli iç savaş ve siyasi krizlere sahne olmuş Lübnan’da demokrasi girişimleri kesintiye uğramış ve uluslararası müdahale ile karşı karşıya kalmıştır. Lübnan da iktidar paylaşımını kaçınılmaz yapan fakat aynı zamanda işler bir demokrasinin yerleşmesini engelleyen dinamikleri iyi anlayabilmek için ülkenin siyasi tarihine ve demografik yapısına bakmak kaçınılmazdır.

3.2. DEMOGRAFİK YAPI

Dışarıdan bakıldığında Lübnan gibi birçok dini grubun bulunduğu bir ülkede siyasi istikrarın ve bütünlüğün varlığını anlamak zor olabilir. Lübnan’da resmi olarak tanınmış 18 farklı mezhep vardır. Ülkedeki siyasi sistem ve sivil yönetimin varlığı bu

⁵⁹ Maruniler, Hristiyan Katolik Mezhebini benimsemiş bir topluluktur. Maruniler ’in kökeni kurucularının mezarı etrafında inşa edilen manastırda toplanan cemaate dayanır. Bölgede yalnız kalan Maruniler, daha güvenli gördükleri Lübnan dağlarına göç etmiş ve orada kilise ve manastır inşa etmişlerdir. Maruniler 1516 yılında Lübnan’ın Osmanlı idaresine geçmesinden sonra da gösterilen tolerans sayesinde kültürel yapılarının muhafaza edebilmişlerdir. Fakat 19.yy’da Maruniler ve Dürziler arasında geçen çatışmada birçok Marunî hayatını kaybetmiştir. Böylece birçok Marunî Avrupa ve Amerika’ya göç etmiştir. Sonraları Osmanlı idaresinde özerk bir yapı kazanan Maruniler, 1. Dünya savaşında sonra Fransa’nın bölgede güçlenmesiyle daha da etkin hale gelmişlerdir. Bağımsızlığın ilan edildiği yıllarda Lübnan’daki en büyük ve önde gelen cemaatlerden biriydi. Cumhurbaşkanının kendilerinden seçildiği gruptur.

Hâkim-Biemrillah’ı ilah olarak kabul eden Dürziyye inancı, yeni dönemde artık İslami manada ibadete ihtiyaç olmadığını ve insanların ilahi bilgileri kendilerinin edinebileceğini ileri sürer. Dürziler Hâkim’in ölmediğini, semaya yükseldiğini ve zamanı geldiğinde tekrar gelip insanlara doğruyu anlatacağına inanırlar. Din Dürzileri bir arada tutan en önemli faktördür ve Dürziliğe giriş-çıkış yasaktır. 19. yy.’ da Lübnan ve Suriye’den göç eden Dürziler de Maruniler gibi Avrupa ve Amerika’ya gitmişlerdir. Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin’de 400-450.00 civarında Dürzü yaşamaktadır. Ortadoğu’da azınlık olmalarına rağmen bölgenin sosyal, kültürel, ekonomik ve politik hayatında etkindirler. Lübnan’daki Dürzi sayısı 150-170.000 civarındadır. Dürziliğin kendine has bir inan sistemi bulunmamaktadır. Bundan ziyade birçok din ve düşünce akımından etkilenen karma bir inanç sistemidir. (Ayrıca bknz: <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c28/c280051.pdf> ve <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c10/c100042.pdf>).

mezheplerin temsilcilerinin oluşturduğu ve kırılgan bir dengeye oturtulmuş bir iktidar paylaşımı geleneğinden gelir. Yıllar içinde meydana gelen ulusal ve uluslararası gelişmelerden dolayı değişiklik gösterecek olsa da 1900'lü yılların başlarında Lübnan'da ki Marunî nüfusu az farkla da olsa Sünni Müslüman sayısından fazlaydı ve ülkede ki en geniş dini/etnik grup özelliğini taşımaktaydı. Yine de Marunîler tek başlarına seçimlerde çoğunluğu sağlayacak kitleye sahip değildiler. Her ne kadar Müslümanlar nüfusun yarısını oluştursa da onlarda içlerinde yaşadığı mezhep farklılıklarından kaynaklanan anlaşmazlıklardan dolayı bir blok oluşturamamaktadır. Bu yüzden ülkede ki en geniş dini grupların bile nüfusun %20 sinden fazlasını oluşturamadığı bu ülkeye, azınlıklar ülkesi demek yanlış olmaz.⁶⁰

Lübnan'daki bu çeşitlilik ve bunun beraberinde getirdiği toplumsal ayrışma sadece mezhep temelli değil, aynı zamanda kendisini 20'yy'ın başlarında gösteren sınıflaşmadır. Bu yy'ın başlarında Sünniler ve Yunan Ortodokslar şehirlerde ki zengin tüccarlardan, Şiiler ve Marunîler kırsaldaki çiftçilerden ve Fransız mandasının başlamasıyla bu ayrıcalıklarını kaybedecek olan Dürziler ise yönetici siyasi sınıf ve Osmanlı toprak sahiplerinden oluşmaktaydı. Fakat Fransız mandasının başlamasıyla bu durum bazı grupların lehine diğer bazılarının aleyhine sonuçlar doğuracaktır. Yukarıda da belirtildiği gibi farklı oranlarda 18 grubun bulunduğu bir ülkede iktidarı ve diğer güç merkezlerini paylaşmak zaten oldukça zor iken, bu durumu daha da zorlaştıran ileride de değinileceği gibi dış müdahalelerin sınıf dengesini değiştirmesi ve gruplar arası adaletsizliği körüklemesidir. Bu müdahaleler ve ekonomik eşitsizlikten kaynaklanan sebeplerden dolayı Lübnan toplumunda sosyal kırılma hatları daralmak yerine daha da genişlemektedir. Grupların coğrafik dağılımı ve yoğunlaşma trendleri göz önüne alındığında birbirlerinden kaynaklanan tehdit algılarının yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Yer yer küçük kümelenmeler veya karışık gruplar halinde yaşanan bölgeler olsa da bu gruplar coğrafik olarak birbirinden farklı bölgelerde yoğunlaşmışlardır. Bunun sebebi iç savaş dönemlerinde mezheplerin birbirine yönelik şiddet kullanmalarıdır.

---

⁶⁰ Zahar, 2005

3.3. LÜBNAN'DAKİ İKTİDAR PAYLAŞIMI REJİMLERİ

3.3.1. 1860 İç Savaşı ve Reglement Organique

Bugünkü Modern Lübnan'ın bulunduğu bölgede ilk özerk siyasi varlık 17. yy. 'da henüz bu bölge Osmanlı Devletinin kontrolü altındayken kurulan İmarah Beyliğidir. İmarah, Dürzilerin çoğunluğunun toprak sahibi olduğu ve Marunîlerin çoğunlukla köylüleri oluşturduğu feodal bir toplum olarak var olmuştur. 18.yy sonlarına kadar din, siyaset zümresinde bulunabilmek için bir faktör olamamıştır.⁶¹ Bu dönemde sosyal ve siyasal düzeni şekillendiren en önemli faktör feodaliteydi. Bireylerin aile kökenlerinden ve mal varlıklarından edindikleri rütbe onları bölgenin elitleri haline getirirdi. Bu elitler kendi aralarında yaptıkları işbirliğini dini farklılıkları gözetmeksizin ailevi bağlar ve çıkarlar üzerine kurmuşlardır.⁶²

Grupların dini kimliklerinin sosyal ve siyasi ilişkiler ve düzen bağlamında etkili olmaya başladığı dönem 1820 yılında Marunîlerin toprak sahiplerine karşı ayaklanmasıyla başlayan dönemdir. Bu ayaklanma beraberinde yeni bir siyasi düzen getirirken dinin sosyal ilişkiler ve siyaset üzerinde ki etkisini de arttıracaktır. Marunî kilisesi, köylülerle birleşerek toprak sahiplerine karşı bir güç bloğu oluşturmuştur. Büyük ve zengin olan bu kilise bir Hristiyan emirliği kurulmasını istemiştir.⁶³

1858 yılında yaşanan çatışmalarda birçok kişi hayatını kaybetmiş ve çatışma farklı bölgelere yayılma eğilimi göstermiştir. İşte bu çatışmalar ve dini grupların birbirine yönelik şiddet kullanımı Avrupalı güçlerin oluşturduğu bir konsorsiyumun müdahalesi ile sonuçlanmıştır. Bu güçler, Lübnan'ın ilk güç paylaşımı rejimi olan *Reglement Organique*'i 1861 yılında hayata geçirmişlerdir. 1858-60 yılları arasında yaşanan çatışmaların yayılma riski barındırdığını gören Avrupalı güçler bölgenin içine düşebileceği bir istikrarsızlıkta çıkarlarının tehlikeye düşebileceğini düşündükleri için müdahale etmişlerdir.⁶⁴

⁶¹ Iliya F. Harik. 1968. *Politics and Change in a Traditional Society: Lebanon 1711-1845*. Princeton: Princeton University Press.

⁶² Ussama Makdisi. 2000. *The culture of sectarianism: community, history, and violence in nineteenth-century Ottoman Lebanon*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

⁶³ Marie-Christine Aulas. 1985. The Socio-Ideological Development of the Maronite Community: The Emergence of the Phalanges and the Lebanese Forces. *Arab Studies Quarterly* Vol. 7, No. 4. 1-27 ; Iliya F. Harik The Ethnic Revolution and Political Integration in the Middle East. *International Journal of Middle East Studies* Vol. 3, No. 3 (Jul., 1972), pp. 303-323

⁶⁴ Albert Hourani. Review: Lebanon from Feudalism to Modern State: The Modern History of Lebanon by Kamal S. Salibi. *Middle Eastern Studies* Vol. 2, No. 3 (Apr., 1966), pp. 256-263

Farklı etnik ve dini grupları içinde barındıran bölge, bu çeşitliliğinden dolayı farklı güçlerin müdahalesi ile karşı karşıya kalmıştır. Osmanlı Devleti bozulan düzeni yeniden inşa etmeye çalışırken, bölgede ki Marunîlerin durumundan kaygı duyduğunu iddia ederek müdahale eden Fransa ve Dürzileri desteklemek yoluyla Fransa'nın bölgede ki gücünü dengeleyemeye çalışan Britanya müdahalesi bu duruma örnektir. Bu müdahaleler sonucunda 32 hafta süren ve Fransa, Büyük Britanya, Avusturya, Rusya, Prusya ve Osmanlı Devleti arasında geçen müzakerelerde beş Avrupa ülkesinin garantörlüğünde Lübnan'ın idari olarak yeniden organize edilmesi kararı alınmıştır.⁶⁵

Bu anayasa Lübnan Dağı olarak adlandırılan bu bölgeyi Osmanlı ve Avrupalı devletlerin korumasında olan ve farklı mezhep gruplarının gücü kurumsal olarak paylaştığı tam özerk bir vilayet haline getirmiştir. Osmanlı Devleti bu bölgeye diğer devletlerin de onayı ile bir vali atamıştır. Ayrıca, bölge de bulunan en büyük altı dini grup toplamda 12 kişiden oluşan ve her grubun iki temsilci gönderdiği valiye yardımcı olacak bir yürütme meclisi oluşturulmuştur. Lübnan vilayeti dini grupların dağılımı göz önüne alınarak altı büyük bölgeye bölünmüş ve yöneticileri bölgedeki grup içerisinde seçilmiştir.

Fakat Marunîler Şiiilerin nüfusun sadece %6 sını oluşturdukları gerekçesiyle yürütme meclisinde eşit oranda aday bulunduramayacağını iddia etmiş ve düzenlemeye karşı çıkmışlardır. Bu durum Marunîler ve vali arasındaki gerilimi arttırdığı için garantör devletler bu uygulamayı revize etme ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu yeni düzenlemeye göre yürütme meclisinde dört Maruni, üç Dürzi, iki Yunan Ortodoks'u, bir Yunan Katolik'i, bir Sünni ve bir de Şii temsilci bulunacaktı. Böylelikle bugün iktidar paylaşım teorisyenlerinin ortaya koyduğu şekilde nüfusa göre temsil oranı uygulaması bir norm haline gelmiştir.⁶⁶ 1864 yılında yapılan bu revize bugünkü Lübnan bölgesine yarım yüzyıl kadar süren bir barış ve çatışmasızlık süresi kazandırmıştır. Bu anlaşma 1920 yılına kadar geçerliliğini korumuştur. 1. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devletinin dağılmasıyla beraber bölge yeni bir sürece gitmiştir.

⁶⁵ Samir Khalaf. 2002. Civil and Uncivil Violence in Lebanon A History of the Internationalization of Communal Conflict. New York: Columbia University Press.

⁶⁶ Leila M. T. Meo. 1965. Lebanon Improbable Nation: A Study in Political Development. Bloomington: Indiana University Press

3.3.2. Fransa Mandası Döneminde İktidar Paylaşımı

Osmanlı'nın dağılmasının ardından Suriye ve Lübnan Fransa mandasına girmiştir. Daha sonra İmarah olarak adlandırılan bu bölge Fransa'nın teklifiyle bugünkü Lübnan halini almış ve Beyrut, Trablus, Sur, Sayda ve bazı diğer bölgeler Lübnan'a katılmıştır. Bu coğrafi genişleme beraberinde demografik değişimi de getirmiş ve daha heterojen bir Lübnan kurulmasına sebep olmuştur. Bu değişim göreceli olarak azınlık olan grupları çoğunluk durumuna getirirken bazı grupları da azınlık durumuna düşürmüştür.⁶⁷ Dürziler 1920 öncesinde Müslüman gruplardan en geniş olan iken Fransız mandasıyla beraber bu çoğunluk statüsü Sünnilerin olmuştur.

Bu gelişmeler ışığında toplumun farklı gruplarını temsil eden 17 temsilciden oluşan bir danışma konseyi oluşturulmuştur. Bu konsey temsil ettiği grupların çıkarlarını koruma güdüsüyle hareket etmiş, selefî olan yürütme meclisi gibi çalışmıştır. 1922 yılında Fransız Yüksek Komiseri kalıcı bir temsil organı oluşturmak amacıyla 30 vekilli Lübnan Temsil Konseyini kurmuştur. Bu konseyin üyeleri 1921 yılında yapılan nüfus sayımının sonuçları temel alınarak, mezheplerin kitlesel genişliği ile orantılı olarak seçilmiştir.⁶⁸ Mezheplerin konsey aracılığıyla temsil edilmesine olanak sağlayan bu düzenlemenin gruplar arası çatışma riskini düşürüp işbirliğini arttıracığına inanılsa da, konsey elitlerin gücünü arttırmış ve böylelikle çekişmeyi tetiklemiştir.⁶⁹ Konsey kendisinden beklenen işlevi yerine getiremediği için bir danışma organı haline getirilmiş ve alınan kararlarda son sözü söyleme yetkisi Yüksek Komisere ve Valiye verilmiştir. Ayrıca Vali ve Yüksek Komiserin konseyi feshetme yetkileri de bulunmaktadır.

1920-26 yılları arasında Fransa'nın Suriye Arap Ulusal Hareketini iyi yönetememesi, Lübnan'ı da bu hareketin içine çekmiştir. Bu hareket Lübnan'ın bağımsız olarak bir kimlik oluşturmasını engellemiş ve burada yaşayan grupları bu hareketin içine sürüklemiştir. Lübnan bölgesinde yaşayan Marunîler Suriye'den bağımsız bir devlet yapısını desteklerken, Sünniler Lübnan'ı Büyük Suriye'nin bir parçası olarak görmek istemişlerdir.

Gruplar arasındaki bu derin fikir ayrılığı ve çekişme Fransa'yı 1920-26 yılları arasında uygulanan geçiş sürecini sonlandırmaya ve Lübnan için yeni bir iktidar

⁶⁷ Meir Zamir. 1985. The Foundation of Modern Lebanon. London: Croom Helm, syf. 98

⁶⁸ Zamir, 1985, 142

⁶⁹ Albert Hourani. 1946. Syria and Lebanon: A Political Essay: London: Oxford University Press.

paylaşımı rejimi oluşturmaya itmiştir. Ortaya konan yeni bir anayasa ile Lübnan Cumhuriyeti kurulmuş ve devletin tüm kurum ve kademelerinde mezheplere göre güç paylaşımı (confessionalism) ilkesi benimsenmiştir. Yeni anayasa kanun yapma yetkisini temsilciler meclisi ve senato olmak üzere iki kuruma bırakmıştır. Her iki organda başkan seçme, bütçeyi onaylama ve hükümet için güven oylaması yaptırma gibi geniş yetkilere sahipti.⁷⁰

Bu düzenleme Fransa'nın Lübnan'ın entegrasyonunu kolaylaştırmak için geçici olarak hayata geçirdiği bir uygulama olsa da, grupların kendi etki alanlarını oluşturmalarına sebep olmuştur. Beyrut'ta Hristiyan aileler, kırsalda toprak sahibi Sünni ve Şii gruplar ve kıyı şehirlerinde Sünni ileri gelenleri mezhep temelli güç paylaşımı sonucunda güçlenmiş ve toplumun iç içe geçme beklentilerini zora sokmuştur. Fakat bu durum gruplar arasında ciddi bir çatışma yaşanmasına sebep olmamıştır. Meir Zamir bu durumu şöyle ifade eder;

“Dini, mezhep esaslı, bölgesel veya ulusal farklılıklara rağmen bu baskın grupların üyeleri ortak çıkarlara sahip oldukları için işbirliği yapmışlardır. Bu gruplar yeni devletin kurumlarını kullanarak kendi siyasi ve ekonomik güçlerini pekiştirmek istemişlerdir. Bu seçkinler mezhepçiliği ait oldukları grubun çıkarlarını korumak yerine kendilerine ve yakın çevrelerine ayrıcalık sağlamak için kullanmışlardır. Lübnan siyasetinde bu metotlara başvuranların başarılı olurken gerçekten Lübnan'ı demokratik, eşitlikçi ve çoğulcu bir ülke yapmak isteyenler etkisiz bırakılmış ve sistem dışına itilmişlerdir”.⁷¹

Bu gelişmeler bağımsızlık sonrası Lübnan'ın siyasi sisteminde ciddi değişikliklere sebep olmuştur. İlk olarak göreceli avantaj ve çıkar sağlamak isteyen siyasi aktörler başkan, hükümet ve parlamento arasındaki güç dengesine zarar vermişlerdir. Bu güç dengesi, Fransa'nın da desteği ile adayı Marunîlerden seçilen başkanın pozisyonunu güçlendirirken parlamentonun işlevini erozyona uğratmış ve bağımsız bir organ olmaktan çıkarılarak güç dengesi içindeki etkisini yitirmeye başlamıştır. Bu durum hükümeti istikrarsızlığa sürüklerken başbakanı da başkana bağımlı bir duruma getirmiştir.⁷² Lübnan'ın istikrarını borçlu olduğu gruplar arası denge bu şekilde bozulmaya başlamıştır. Bu gelişmelerin diğer önemli bir etkisi

⁷⁰ Meir Zamir. 2000. Lebanon's Quest: The Search for a National Identity, 1926-39. London: I.B.Tauris Publishers. Syf. 30.

⁷¹ Zamir, 2000:30

⁷² Zamir, 2000:245

Lübnan siyasi sisteminin siyasi feodalizm ile tanışmasıdır. Grup elitlerinin devlet kurumlarını etki altına almaya çalışmaları ve bunu yaparken mezhepçilik kartını oynamaları ülkede ki derinleştirmeyi arttırmış ve Lübnan da istikrara zarar vermiştir.

Her ne kadar Fransa yeni kurulan Lübnan siyasi sistemini konsolide etmek için destek vermiş olsa da izlediği yanlış politikaların izleri bugün bile görülen ciddi siyasi etkiler yaratmıştır. Fransızlar, o zamanlar çok güçlü olan Marunîlerin devletin tüm kurumlarını kontrol altına alıp, ülkedeki güç dengesine zarar vermemesi için Sünnilere zaman zaman destek vermişse de bu politikalar Lübnan'da dengeli ve eşitlikçi bir güç dağılımını hayata geçirememiştir. Fransa'nın çerçevesini belirlediği iktidar paylaşım uygulamaları Lübnan siyasetini mezhepçilik, feodalizm ve kayırmacılık ile tanıştırmıştır. Bu yapısal değişiklik ve kutuplaşmadan faydalanan elitler kendilerini gruplarının koruyucusu ilan etmiş ve devlet üzerindeki kontrollerini arttırmaya çalışmışlardır.

3.3.3. 1943 Ulusal Paktı

1940'lı yıllarda dünyada meydana gelen gelişmeler, uluslararası güç dengesini değiştirirken, ulus-devlet anlayışının da güçlenmesine ve böylelikle bağımsızlık hareketlerinin hız kazanmasına neden olmuştur. 1941 yılında Almanya'nın Fransa'yı işgali ile beraber Ortadoğu'daki Fransız gücü kırılmaya başlamıştır. 1946 yılında sona erecek olan Fransız Mandası, o dönemde Lübnan'da en güçlü olan üç grubun milliyetçi hareketleri sonucu zaten zor bir dönem geçirmekteydi. Bu üç grubun Lübnan'ı geleceği ile alakalı farklı görüşleri ve temennileri vardı. Hristiyan topluluklar Fransız mandasının devam etmesi gerektiğini savunurken, Arap milliyetçiler artık Lübnan'ın Arap kimliğini kabullenip Ortadoğu'ya adapte olması gerektiği görüşündeydiler. Diğer taraftan, Lübnan milliyetçileri Lübnan sınırlarının 1920'deki şekliyle kabul edilip tam bağımsız bir şekilde Arap dünyasına entegre olması gerektiğini savunmuşlardır.

Ulusal Pakt (al Mithaq al- Watani) en geniş Müslüman ve Hristiyan gruplarının temsilcileri arasında yapılan müzakereler sonucu ulaşılmış enformel bir anlaşmadır. Bu müzakereler yapılırken grupların taşıdığı temel kaygılar farklılık göstermektedir. Hristiyan gruplar için Hristiyanların ve bölgenin Müslümanlar tarafından kontrol edilebileceği kaygısı varken, Müslümanlar batı hegemonyasını kendi varlıklarına tehdit olarak görmüşlerdir. Müzakereler sonucu Hristiyanlar

yabancı (Fransız) müdahalesi ve desteği talep etmeyeceklerinin teminatını verirken, Müslümanlar Lübnan'ın bağımsızlığını tanıyacak ve 1920 sınırlarının geçerliliğini kabul edeceklerdir.⁷³

Ulusal Pakt'ın amacı daha önce bahsedilen mezhep-temelli-temsili sistemini etkin bir biçimde devlet kademelerinde uygulamaya koymaktır. Anlaşma ile resmi bir nitelik kazanan bu yeni güç dağılımına göre—ki bu dağılım yapılırken 1932 nüfus oranları esas alınacak—başkanlık Marunîlere, başbakanlık Sünni Müslümanlara ve parlamento sözcülüğü de Şii Müslümanlara verilecektir. Ayrıca, orgenerallik, askeri istihbarat, iç güvenlik ve bazı önemli büyükelçilikler de Marunîlere bırakılmış. Başbakan yardımcısı Yunan Ortodoks olurken, altı büyük dini grup dışındaki diğer azınlıklara da sürekli olarak parlamento da temsil edilme hakkı tanınmıştır. Var olan anayasayı tamamlayıcı nitelikteki bu anlaşma Lübnan'daki güç dağılımının temel ilkelerini belirleyen üç önemli prensibi ortaya koymuştur. Bunlar;

- Grupların demografik ağırlığına göre hükümet içerisinde temsil edileceği mezhep temelli orantılılık,
- Grupların devlet müdahalesi olmadan kendi dini, kültürel ve eğitim ile ilgili konularda bağımsız davranabileceğinin garanti altına alınması,
- Sünnilerin Suriye ile birleşme eğilimi göstermeyeceği ve aynı şekilde Marunîlerin de Batı müdahalesi talep etmeyeceği tarafsız bir dış politika takip edileceği ilkeleridir.

1943 yılından sivil savaşın patlak verdiği 1975 yılına kadar Lübnan'ın siyasi kurumları ülkenin 18 farklı dini grubunun özerkliğini korurken, aynı zamanda bu grupların orantılı olarak merkezi hükümette temsil edilmelerini de sağlamıştır. Yine de üç dağılımı hassas bir denge üzerine oturtulmuştur. Çok fazla güçle donatılmış başkanlık makamını Marunîler doldururken, bu gücü dengelemek için Başbakanlık makamı Sünni Müslümanlardaydı. Kabinedeki dağılım grupların sayısal genişliğine orantılı olacak şekilde yapılmış, ekonomi bakanlığı Marunîler ve Sünniler arasında paylaşılmıştır.⁷⁴ Hristiyanlara (Yunan Ortodoks) Başbakan Yardımcılığı ve Dış İşleri

---

⁷³ Hourani, 1946; "National Pact (Lebanon)." *Encyclopedia of the Modern Middle East and North Africa*. *Encyclopedia.com*. (Mayıs 25, 2017. <http://www.encyclopedia.com/humanities/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/national-pact-lebanon>)

⁷⁴ Elie Salem, Cabinet Politics in Lebanon. *Middle East Journal* Vol. 21, No. 4 (Autumn, 1967), pp. 488-502. syf. 501

Bakanlığı (Maruniler/Yunan Katolikleri) verilirken, İç İşleri Bakanlığı Sünnilere, Savunma Bakanlığı Dürzilere, Tarım Bakanlığı Şii ve Dürzilere verilmiştir.⁷⁵

1943 Ulusal Paktı nüfus sayımını esas alarak parlamentodaki Hristiyan ve Müslüman oranını 6/5 olarak belirlemiştir. Anayasa, parlamentonun ulusal entegrasyonu sağlaması ve temsilcilerin sadece kendi gruplarının değil mümkün olabilecek genişlikte tüm grupların desteğini kazanması gerektiği yönünde düzenleme yapmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için, partilerin içinde farklı gruplardan adayların bulunabileceği geniş tabanlı bir liste ile seçime girmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu yaklaşım, Lijphart'ın ortaya koyduğu koalisyonel demokrasi anlayışı ile paralellik göstermektedir. Fakat Lübnan siyasetine şekil veren ve geleneksel hale gelen derin mezhepçilik seçim sisteminin bu birleştirici rolü oynamasına izin vermemiştir. Geleneksel elitler, toplumdaki bu kutuplaşmayı kullanarak gruplar arası oy geçişine izin vermemiş ve bu ayrışmayı kendilerinin siyasi kariyeri için kullanmışlardır. Bu yaklaşım seçim listesine giren adayların seçilmek için birden fazla grubun oyunu almak yerine kutuplaştırma yoluyla sadece kendi grubunun desteğini aramasına neden olmuştur. Bu durum Lübnan'da ki mezhepçiliği pekiştirmiş ve sosyal fay hatlarını siyasi kariyer için araç haline getirmiştir.⁷⁶ Bunun bir sonucu olarak yasama organı olan meclis elitlerin kontrolü altına geçmiştir. Kendi grupları üzerindeki kaldıraç gücü büyük olan bu elitler kitlesel taleplere cevap vermekte yetersiz kalmış ve kendi çıkarları ekseninde işbirliği yapmışlardır.

1950'li yıllardaki ekonomik gelişmeler Lübnan'ın demografik ve sosyal yapısında önemli değişiklikleri tetiklemiştir. Hizmet sektörünün ekonomik büyümenin lokomotifine haline gelmesiyle beraber, kırsalda yaşayan ve geçimini tarım ile sağlayan gruplar fakirleşirken, devletin önemli kademelerinde bulunan Sunniler ve Hristiyanlar daha da zenginleşmişlerdir. Bu durum, zaten heterojen yapısından dolayı toplumsal çatışma riski taşıyan bu ülkede, sosyal eşitsizliği derinleştirmiş ve çatışma riskini daha da yükseltmiştir. Bu gelişmeler, çevre ile merkez ve kitle ile elit arasındaki farkı açmış ve Lübnan'ın daha önce tecrübe etmediği genişlikte bir sosyo-ekonomik farkın oluşmasına sebep olmuştur. Derin mezhepsel ayrılıkların siyaseti

⁷⁵ Ralph E. Crow, Religious Sectarianism in the Lebanese Political System, *The Journal of Politics* Vol. 24, No. 3 (Aug., 1962), pp. 489-520. Syf.496

⁷⁶ Kamal S. Salibi. 1988. *A House of Many Mansions: The History of Lebanon Reconsidered*. London: I.B.Tauris Publishers

şekillendirdiği Lübnan, gelir dağılımındaki eşitsizliğin de etkisiyle kendisini bir iç savaşın içinde bulacaktır.

Zahar (2005) a göre Lübnan'da meydana gelen bu gelişmelerin toplumsal dengeyi bozması ve Lübnan'ın daha önce tecrübe etmediği durumlarla karşı karşıya kalması tarih boyunca bir devletin kontrolü altında kalması ve güç dağılımındaki dengesizliğin sosyal barışı tehlikeye atacak noktaya varmasının engellenememesindendir. Bu nedenle Lübnan'da bozulan sosyal denge ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin bu noktaya varmasının arkasındaki temel etken 1943 Ulusal Paktı ile mutabakata varılan yabancı garantör bir devletin olmamasıdır. Bu gücün yokluğunda, iktidar paylaşımı kurallarını belirleyecek ve dış müdahaleyi mümkün kılacak eğilimler hukuki yollarla engellenmiş ve Lübnan kendi iç işlerini kendisi düzenlemeye başlamıştır. Fakat toplumdaki kırılmanın ve eşitsizliğin ciddi bir seviyeye ulaşması, bazı grupların devlet kurumlarından mahrum bırakılması gibi faktörler grupların tehdit algılamasına sebep olmuştur. Grupların göreceli olarak güçsüz duruma düşmesi varoluşsal kaygılara sebep olmuş ve dış yardım talebi kaçınılmaz hale gelmiştir.⁷⁷

1943 Ulusal Paktı'nın şekillendirdiği güç paylaşımı gruplar arasında ekonomik ve sosyal anlamda önemli farklılıklara sebep olmuştur. Bunun sonucunda değişen güç dengesi bazı grupları (Sünni ve Hristiyan Marunîler) siyasi ve ekonomik olarak güçlendirirken Şii grupları dezavantajlı duruma düşürmüştür. İşte bu gelişmelerden dolayı dezavantajlı gruplar uluslararası müdahale isterken, avantajlı gruplar statükoyu korumaya çalışmışlardır. Bu sosyal ve siyasal baskıya daha fazla dayanamayan gruplar 1975 yılında kendilerini bir iç savaşın içinde bulacaklardır.⁷⁸

3.3.4. Ta'if Anlaşması

Bu anlaşma Lübnan'da devam eden 15 yıllık bir iç savaşı sonlandırmak amacıyla Suriye, Lübnan, Suudi Arabistan ve ABD'nin dâhil olmasıyla Suudi Arabistan'ın Taif kentinde 1989 yılında imzalanmıştır. Bu anlaşma Lübnan'daki mevcut güç paylaşımı rejimini kökten değiştirmese de önemli kurumların yapısında

⁷⁷ Khalaf, Samir. 1997. From a geography of fear to a culture of tolerance: reflections on protracted strife and the restoration of civility in Lebanon. *İçinde Conflict Resolution in the Arab World*. (Ed.) Paul Salem. Beirut: American University of Beirut, pp. 354 –83.

⁷⁸ Edward E. Azar and Chung-in Moon, (eds)., *National Security in the Third World: The Management of Internal and External Threats*. College Park, Md.: Center for International Development and Conflict Management, University of Maryland, 1988

ve güç merkezlerinde bazı değişiklikler yapmıştır. Bu görüşmeler çatışan gruplardan ziyade, 1972 yılında seçilen parlamento üyeleri (bu durumda elitler) arasında geçmiştir.⁷⁹ Anlaşma çatışmayı doğuran orantısız güç dengesinin genel çerçevesini korumuş, fakat yerel siyasi gücü Lübnan'ın üç büyük mezhebi olan Marunîler, Sünniler ve Şiiler arasında yeniden dağıtmıştır. Bu yeni düzenlemede Marunîlerden seçilen başkanın gücü azaltılırken, mezhepsel genişliğe göre orantılı bir şekilde oluşturulmuş bakanlar kurulu yürütme gücünü kendi bünyesinde toplamıştır. Güçteki bu kayma, doğal olarak Sünni başbakanın gücünün artmasına da sebep olmuştur. Anlaşma ayrıca parlamentoda ki 6/5 olan Hristiyan/Müslüman oranını da değiştirerek 50/50 yapmıştır. Ülkede ki güç dağılımını etkileyebilecek bazı diğer reformalar da şunlardır; idari âdem-i merkezilik, yani bir seçim kanunu, medyanın düzenlenmesi, ekonomik ve sosyal ilerlemeyi izleyen bir konseyin oluşturulması ve ulusal entegrasyonu arttıracak bazı diğer yenilikler.

Diğer iktidar paylaşımı rejimlerinin de ön gördüğü şekilde bu anlaşmada mezhepler arası işbirliği ve uyumu güçlendirmeyi ve mezhep etkisi dışında bırakılmış entegre bir demokratik sistem kurmayı amaçlamıştır. Fakat hem ulusal hem de uluslararası gelişmelerden dolayı bu yönde ciddi adımlar atılamamıştır.

Taif Anlaşması 1920'den bu yana Lübnan iç siyasetini şekillendiren mezhep elitlerinin yönetimdeki etkinliğini törpülemek amacıyla, gücü bireylerden (mezhep liderleri ve siyasi figürler) alarak, kurumlara vermeyi amaçlamıştır. Yürütme gücünün başkandan alınarak kabineye/hükümete devredilmesi bu amaç doğrultusunda atılmış adımlardan biridir. Fakat bu çabalar bir sonuç vermezken, mezhepçilik Lübnan'da daha da kurumsal bir hal almaya başlamıştır. 1989 yılında yapılan anlaşmanın öngördüğü şekilde ülkenin kurumlar tarafından idare edilmesi amacı gerçekleşmemekle beraber, Zahar (2005) ın da belirttiği gibi üç kişilik bir yönetim organizasyonu olan *troika* yönetim de etkin olmaya başlamıştır.⁸⁰ Lübnan siyasetini tekeline almaya başlayan bu üç kişi devlet başkanı, parlamento başkanı ve bakanlar kurulu başkanından oluşmaktadır. Daha önce de tecrübe edildiği gibi elitler mezhepler arası işbirliğini arttırmak ve mezhepçilik anlayışı ile şekillenen siyasi

⁷⁹ Maila, J. 1994. The Ta'if Accord: An evaluation. İçinde Peace for Lebanon? From war to reconstruction. (Ed). D. Collings. Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers.

⁸⁰ Zahar, 2005

geleneği sonlandırmak yerine, geleneksel uygulamalardan ayrılmayarak yeni anlaşmanın koyduğu sınırları ihlal etmeye çalışmışlardır.⁸¹

Toplumsal dinamiklerden kaynaklanan elitler arası çekişme, anlaşmanın hayata geçirmeye çalıştığı mezhep etkisinden uzak bir siyasi düzenin kurulmasını engellemiştir. Elitlerin gruplarının desteğini kullanarak birbirleri ile girdikleri güç mücadelesinin şiddetli çatışmalara dönüşmemesinin en önemli sebebi Ta'if Anlaşması ile kurulan Suriye ve Lübnan arasındaki özel ilişkidir. Bu dönemde Suriye'nin üstlenmiş olduğu koruyuculuk rolü, onun Lübnan iç siyasetine fazlaca müdahil olmasına neden olmuştur. Fransız mandası döneminde Fransız etkisiyle şekillenen Lübnan siyaseti bu dönemde is Suriye'nin etkisi ile şekillenmektedir. Nasıl ki Fransa bazı grupların (Marunîler) güçlenmesini sağlarken, bazı diğer grupların yönetimde ki etkisini kırmaya çalışmış ise, Suriye de kendisine yakın hissettiği grupları güçlendirirken, dini ve kültürel farklılıkları bulunan grupları zayıflatma eğiliminde olmuştur.⁸²

3.4. OSMANLI DÖNEMİ LÜBNAN

Mount Lübnan (Cebel-i Lübnan) olarak bilinen ve şimdiki Lübnan'ın üzerine kurulduğu bölge 1516 yılında, Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı kontrolüne geçmiştir. Osmanlı diğer fethettiği bölgelerde olduğu gibi Lübnan'ı oluşturan farklı gruplara yönelik belli oranda tolerans sağlamıştır. Fakat Stefan Winter (2009) a göre kendilerini tanrı tanımaz olarak niteleyen gruplar üzerinde baskı kurmuştur. 17.yy'dan 18.yy.'a geçerken yaşadığı finansal ve siyasi zorluklar Osmanlı'nın bölgede daha merkezîyetçi ve katı bir tutum sergilemesine sebep olmuştur. Winter'a (2009) göre bu dönemde Osmanlı Devleti yerel güç erklerini kendisi ile işbirliği yapması yönünde zorlamıştır. 1641-1685 yılları arasında Hamada Emirliği kontrolünde olan Mount Lübnan 18.yy da Şiiilerin gücünü kaybetmesiyle beraber Shihabi Emirliği kontrolüne geçmiştir. Osmanlı Dönemi Lübnan da Winter'a göre Dürzi lordlar statüsünü korumuş ve bazı Şiiler bölgesel yönetime entegre edilerek vergi toplayıcılar olarak görev yapmışlardır.

⁸¹ Krayem, Hassan. 2003. The Lebanese Civil War and the Taif Agreement. American University of Beirut. <http://ddc.aub.edu.lb/projects/pspa/conflict-resolution.html>

⁸² Rex Brynen. 1990. Sanctuary and Survival: The PLO in Lebanon . Boulder: Westview Press.

Yazar'a göre dini kaygılar genel görüşten farklı olarak siyasi ilişkilerde daha az rol oynamıştır. Winter Osmanlı yönetimi altında olduğu süre zarfında Lübnan siyasi tarihini karakterize eden en önemli şeyin yerel, emperyal ve arabulucu güçler arasındaki karşılıklı bağımlılık ve karmaşık güç ilişkisi olduğunu ifade eder. Winter Osmanlı'nın kendisini herhangi bir güç ile özdeşleştirmedığını, aksine grupları kendi çıkarları ölçüsünde kullandığını ifade eder.⁸³

3.5. LÜBNAN'DAKİ GÜÇ PAYLAŞIMI NEYİ GÖSTERİYOR?

İktidar paylaşımı rejimleri tarih boyunca Lübnan'da uzun süreli barış dönemlerinin yaşanmasını sağlamıştır. Lübnan'ı bölgedeki diğer ülkelerden ayıran en önemli özelliklerden biri bünyesinde 18 farklı mezhebi barındırmasına rağmen demokrasiye en yakın ülkelerden biri olmasıdır. Bu derece çoğul bir toplumun çatışma üretmesi daha homojen toplumlara göre daha kolaydır. Bu durumda böyle bir demografik yapıya sahip bir ülkenin çok sık ve uzun süreli çatışmalar yaşamamasını ülkenin iç dinamiklerinden ziyade dışsal faktörlerle açıklamak daha kolaydır.

Lübnan siyasi tarihi göz önüne alındığında çatışma ve çatışmasızlık dönemleri ile bu dönemlerde Lübnan'da bir dış gücün varlığı veya yokluğu birlikte ele alındığında Lübnan'ın şahsına münhasır durumunu anlamak kolaylaşabilir. Şöyle ki; yabancı bir garantör devletin olduğu dönemlerde uygulanan iktidar paylaşım rejimleri barışçıl bir süreci beraberinde getirmiştir. Diğer yandan, uluslararası müdahalenin yokluğunda gruplar arası çekişmenin çatışmaya dönüşmesi daha kolay olmaktadır. Örneğin, Osmanlı'nın 1. Dünya Savaşı döneminde ve Fransa'nın Alman işgali altında olduğu dönemde bölgede güç kaybetmesiyle beraber bölgede çatışmalar daha kolay ortaya çıkmıştır.

Lübnan iç siyasetine müdahil olan yabancı devletlerin hiçbirisi ülkede bulunan etnik grupların tümünün desteğini alamamış olsa da, bu devletlerden birinin Lübnan'daki varlığı burada istikrarın ve çatışmasızlığın sağlanması için yeterli olabilmektedir. Lübnan'da uzun süreli çatışmasızlık dönemlerinin yaşanmış olmasının bir diğer önemli nedeni buradaki bir karışıklığı çıkarlarına tehlike olarak

---

⁸³ Winter, Stefan. 2009. The Shiites of Lebanon under Ottoman Rule, 1516-1788. Cambridge. Cambridge University Press.

görmeleridir. Bu duruma Fransa'nın ve Osmanlı Devleti'nin savaş dönemlerini örnek olarak gösterebiliriz.

Osmanlı'nın kontrolünden çıktığı tarihten bu yana Lübnan'da uygulanan iktidar paylaşımı rejimleri gerekli kurumsal düzenlemelerle mezhepçilik anlayışından uzak bir demokrasiye geçişi amaçlamıştır. Fakat bu rejimler Lübnan'ı bu amaca yaklaştırmadığı gibi farklı devletlerin farklı grupları desteklemesiyle beraber bu ülkeyi daha derin bir mezhepçilik anlayışı ve uygulamasına taşımıştır. Lübnan toplumunda mezhepçiliğin gün geçtikçe sosyal ve siyasal ilişkilerin belirlenmesinde ki rolünün artmasında garantör devletler kadar, onların desteklediği elitlerin derin mezhepsel ayrışmayı kendi manevra alanlarını genişlettiği için körüklemeleri etkili olmuştur. Yabancı devletlerin müdahale ederken izledikleri yanlış politikalar Lübnan iç siyaseti üzerinde önemli değişiklikler yapmış ve en önemlisi siyasetin mezhep temelinden kurtularak demokratik değerler üzerine kurulabilmesini de engellemiştir.

Bu yanlış politikalarından ilki Lübnan'da ulusal entegrasyonu kolaylaştıracak ve bir devlet anlayışının gelişmesine yardımcı olacak siyasi ve sosyolojik meselelerin, günü kurtarma anlayışı ile teknik birer mesele olarak ele alınmasıdır. Tarafların tüm toplulukların istek ve taleplerine cevap verebilecek bütüncül politikalar yapmak yerine, çıkarları doğrultusunda hareket etmeleri çatışmaya sebep olabilecek kültürel, dilsel, milli ve dini gibi hassas konuları görmezden gelmelerine sebep olmuştur. Bu durum alınan kararların konsensüs yoluyla değil küçük bir yönetici grubun ve siyasi idarenin tasarrufu ile alındığını ve doğal olarak kitlesel destek bulamadığı için kırılğan olduğunu göstermektedir. Elitlerin henüz devletin kimliği üzerinde anlaşılamadığı (bağımsız bir Lübnan mı yoksa Büyük Suriye'nin bir parçasın mı?) bir dönemde Fransa'nın baskısı ile iktidar paylaşımı üzerine işbirliği yapmaları bu durumu açıklar niteliktedir.

İkinci olarak, Fransız mandası döneminde Fransa'nın da desteği ile bazı grupların aşırı güçlenmesi, diğer grupların işbirliği yapma eğilimlerini ortadan kaldırmıştır. Fransa'nın gruplar arası işbirliğini teşvik etmek yerine, belli bazı grupları desteklemek yoluyla bir iktidar bölüşümü yapması diğer grupların tehdit algılamasına ve dolaylı olarak işbirliği yapmamalarına neden olmuştur.

Üçüncü olarak, Fransa'nın uygulamaya çalıştığı güç paylaşımı sistemde kazanan ve kaybedenlerin oluşmasına sebep olmuştur. Bu durumda, koruyucu devlet ülkede ki kaldıraç gücünü kaybettiğinde sistemdeki kaybeden gruplar iktidar paylaşımının yeniden düzenlenmesi için üçüncü bir devletin müdahalesini aramıştır.

Böylece ülkedeki istikrar tehlikeye girerken, gruplar arası işbirliği ve karşılıklı tolerans da zarar görmektedir.⁸⁴ Dördüncü olarak, bir koruyucu devletin varlığı, kaçınılmaz olarak elitlerin gücünü arttırmış ve sistemin bir siyasi feodalizme dönüşmesine neden olmuştur. Elitlerin gücünün sorgulanmaması, gruplar arası kutuplaşmanın artmasından kaynaklanmaktadır.⁸⁵

Son olarak, toplumun dini ve etnik olarak ciddi derecede ayrıışmış olması grupların koruyucu devlet tercihlerini de çeşitlendirmiştir. Sistemin doğurduğu kaybedenler, kazanan gruplardan tehdit algıladıkları için kendi içerisinde daha da bütünleşmiş ve mezhep anlayışını ön plana çıkarmıştır. Bu durum grupların iktidar paylaşımı uygulamalarında karşılıklı güven yerine daha fazla garanti aramalarına sebep olmuştur. Bu kutuplaşmadan dolayı Lübnan'da uygulanan iktidar paylaşımı uygulamaları ciddi toplumsal direniş ile karşılaşmıştır.

---

⁸⁴ Zamir, 2000

⁸⁵ Zahar, 2005

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İktidar paylaşımı çoğul toplumlarda gruplar arası çekişmeyi ve çatışma çıkma olasılığını azaltmak için başvurulan bir yönetim mekanizmasıdır. Dünya üzerinde neredeyse hiçbir toplum tam homojen değildir. Dini, kültürel ve dilsel farklılıkları olan toplumlardan bazıları bu ayrışmayı bir ulus veya millet potasında eritip göz ardı edebilirken, bazıları bu konuda başarısız olabilmektedir. İşte bu noktada, bu çeşitlilik bir çatışmaya dönüşür.

1960'ların sonlarına doğru Arend Lijphart koalisyonel demokrasi modelini çoğul toplumların idari olarak düzenlenmesi ve iktidarın paylaşılması için ideal bir alternatif olarak öne sürmüştür. Lijphart'ın (1984) tanımına göre, çoğul bir toplumun temel karakteristiği ulusal/ülkesel bir otorite altında birleşmemiş bunun yerine bağlılığını ait olduğu gruba gösteren derin dini, ideolojik, dilsel, bölgesel, kültürel, ırksal ve etnik farklılıkların meydana getirdiği birçok toplumsal kesimden oluşmasıdır.⁸⁶ Bu derin ayrılıklar, zaten uygulandığı birçok ülkede yeterince demokratik sonuçlar doğurmayan çoğunlukçuluk prensibini çoğul toplumlar için kullanılamaz kılmaktadır. Bu alandaki eksiklik yeni bir akademik arayışı beraberinde getirmiştir. Böylece ihtiyaçlara daha iyi cevap verebilen iktidar paylaşım modelleri hem akademik olarak hem de politika yapıcılarının sıklıkla başvurdukları bir model olarak ortaya çıkmıştır.

Bu tezde açıklanan modeller şüphesiz ki yüzyıllardır dünya üzerinde birçok çatışmanın dinamiğini oluşturan ayrışmanın ve bu ayrışmanın beraberinde getirdiği dengesiz güç dağılımının kolayca çözülmesini sağlamaz. Bu imkânsızlık teorisinin bazı noktalarda varsayımlara dayanması, pratiğin dinamikliğinden kaynaklanan öngörülemezlik ve her toplumun kültürel, sosyo-ekonomik ve politik olarak *sui generis* olmasından kaynaklanır. Ayrıca, dünyanın küreselleşmeyle beraber karmaşık bir karşılıklı bağıllık ağına dönüşmesi ulusal sınırları kaldırarak dışsal faktörlerin yereldeki gücünü de arttırmıştır. Devlet dışı aktörlerin güçlenerek ortaya çıkmaları, çok uluslu şirketlerin dünya siyaseti üzerindeki etkisi ve devletlerarası direk savaşların yerini vekâlet savaşlarına bırakması hâlihazırda anlaşmazlıkları olan toplumları farklı bir ayrışma boyutuna da getirmiştir.

---

⁸⁶ Arend Lijphart. 1984. *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries*. New Haven: Yale University Press. Ss. 22.

Çalışma da açıklanan koalisyonel ve birleştirici yaklaşımlar çatışmanın kaynağını iyi tespit edip buna göre reçete çıkarmış ve uygulanabilirliğini kolaylaştırmak için bazı kurumsal yapılanmaları kaçınılmaz görmüştür. Şüphesiz teorik olarak yeterince güçlü görünen bu modeller tek başlarına parçalanmış toplumların demokrasiye geçişini sağlamada yeterli olmayacaktır. Bu durum, yukarıda belirtilen içsel ve dışsal faktörlerin çatışan grupların çatışmayı bitirme motivasyonlarından daha güçlü ve etkili olabilmelerinden kaynaklanmaktadır. Fakat bu zorluk bu modellerin çoğul toplumlar için en ideal yöntemler olduğu gerçeğini değiştirmez.

Çalışmada incelenen bu modeller toplumu oluşturan tüm kesimleri devlet mekanizmasının bir yerine yerleştirerek kapsayıcı bir yaklaşım sergilerler. Böylelikle gruplar kendilerini korumak için bir takım araçlara sahip olurlar ve tehdit algıları düşer. Grupların veto etme, kısmi özerklik ve orantılı olarak temsil edilme ve devlet kaynaklarından faydalanma gibi imkânlarla sahip olmaları onlara manevra alanı açar.

Her iki yaklaşımda temelde toplumu oluşturan kesimleri bir mozaikğin küçük parçaları olarak görür. Çok etnikli toplumlarda yapılması gerek siyasi mühendisliğin bu parçaları anlamlı ve uyumlu bir bütün oluşturacak şekilde bir araya getirmesi gerekir. İşte bu noktada modellerin öne sürdüğü orantılı temsil edilme, idari gücün grupların yoğun olduğu bölgelere göre devri, devlet kaynaklarından eşit faydalandırma ve toplumsal fay hatlarını kapatacak ılımlaştırma politikalarının ödüllendirilmesi önermeleri kapsayıcı bir politika ve yönetim çıktısını beraberinde getirir. Bu asgari uygulamaların hayata geçirilmesi durumunda dışsal etki ve faktörlerden arındırılmış çok etnik yapılı bir toplumda çatışma riski oldukça düşer.

Tez de incelenen Lübnan örneği bulunduğu bölgenin siyasi kültürü ve ülkenin içinde barındırdığı yoğun çeşitlilik göz önüne alındığında bir iktidar paylaşımı rejimi oluşturacak karar alıcılar için önemli dersler verebilir. Bu ülkede uzun yıllar uygulanan mezhebin sayısal ağırlığına göre iktidar paylaşımı (confessionalism) uygulaması teorik olarak toplumların taleplerine cevap verebilecek ve onları birbirlerinin baskısından koruyabilecek yeterliliğe sahiptir. Fakat üçüncü bölümün sonunda da belirtildiği gibi Lübnan'ın sürekli olarak bazı yabancı devletlerin iç işlerine müdahalesiyle karşılaşması ülkede ki mezhepçiliği derinleştirmiş ve grupların birbirlerini tehdit olarak görmelerine sebep olmuştur. Müdahil olan yabancı devletlerin kendilerini ülkedeki belli gruplarla özdeşleştirmeleri diğer grupların güç kaybına ve üçüncü bir ülkenin müdahalesini aramalarına sebep olmuştur. Fransa'nın

Marunî grupları güçlendirmesi Müslüman gruplarının Arap milliyetçiliğini güçlendirmiş ve ülkeyi büyük Suriye'nin bir parçası olarak görmelerine sebep olmuştur. Aynı şekilde Suriye'nin müdahalesi döneminde Sünni grup güçlenirken, Marunîler güç kaybetmiş ve yeni arayışlar içine girmişlerdir.

Bu noktadan hareketle, Lübnan'da tarih boyunca güçlenen ve siyaseti ve toplumsal ilişkileri şekillendiren mezhepçilik anlayışı iktidar paylaşım rejimlerinin istenilen sonuçları vermesini engellemiştir. Bu mezhepçiliğin etki alanını genişleten temel faktör dış güçlerin müdahalesi ile dönemsel olarak değişen orantısız güç dengesi ve bunun beraberinde getirdiği sosyo-ekonomik ve siyasi güç eşitsizliğidir. Ayrıca, elitlerin ön plana çıkan rolü güç paylaşım rejimlerinin Lübnan'ın tam demokratikleşmesindeki rolünü erozyona uğratmıştır. Elitler elde ettikleri siyasi güç sayesinde temsil ettikleri grup üzerinde büyük bir kaldıraç gücüne sahip olmuşlardır. Bu durumu kendi siyasi geleceklerini garanti altına almak için kullanan elitler toplumsal fay hatlarını genişleterek, bu ayrışma üzerinden güçlerini pekiştirmişlerdir.

Bunların ışığında Lübnan'da uygulanan iktidar paylaşım rejimlerinin neden istenilen sonucu doğurmadığı açıktır. Burada güç paylaşım modellerinin yetersiz kaldığını iddia etmek eksik bir değerlendirme olur. Bahsedildiği gibi teorik olarak toplumun taleplerine cevap verebilecek şekilde formüle edilmiş bu yaklaşımlar özellikle günümüzde dışsal faktörlerin etkisiyle istenilen sonucu veremeyebilir. Bu sebeple değişen şartlar ışığında bu modellerin güncellenmesi ve ortaya çıkan yeni faktörlerin de denkleme entegre edilmesi gerekmektedir.

Şüphesiz teori ve pratiğin doğru şekilde birleşip etkin sonuçlar doğurmasını engelleyen unsurlar bunlardan ibaret değildir. Teoriler --özellikle Liphart'ın ortaya koyduğu oydaşmacı yaklaşım-- elitlere açılan geniş manevra alanı ve kitle üzerindeki etkisini kullanarak toplumsal hareketlerin ve tabandan gelebilecek değişim talebinin büyümesini engellemektedir. Tarih boyunca tepeden inme gerek siyasi gerekse sosyo-kültürel değişim hareketleri bir süre sonra daha büyük problemleri beraberinde getirmektedir. Bu sonuç toplumsal talepleri dikkate almadan çıkar temelli oluşturulmuş teknik bir yaklaşımdan kaynaklanmaktadır.

İktidar paylaşım teorilerinin başında gelen koalisyonel yaklaşım eleştirilerde de belirtildiği gibi demokrasiye daha yatkın küçük Avrupa örnekleri üzerinden oluşturulmuştur. Bu durum teorinin Avrupa merkezli olduğu yönünde ciddi eleştirileri beraberinde getirir. İktidar paylaşımının önemli derecede ihtiyaç duyulduğu Afrika, Asya ve Ortadoğu gibi bölgelerde çıkış noktasının Avrupa olduğu

bir yaklaşımın çeşitli dinamiklerin farklılığından dolayı ihtiyaçlara cevap verebileceği naif bir düşünce olur. Ayrıca bu yaklaşımların önerdiği elit hegemonyası iktidar paylaşımından en çok etkilenecek olan kitleyi denklemin dışında tutmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi seçkin/elit eliyle yapılan değişiklikler toplumsal duyarlılıkları dikkate almadığı için er veya geç bu talepler kendilerini şiddet yoluyla ortaya koymaya çalışır. Bu noktada teori başarısız olur.

Bu gibi sebeplerden ötürü salt iktidar paylaşım teorilerini kullanarak dünya üzerindeki iktidar paylaşımı anlaşmazlığından doğan çatışmaları kurumsal yollarla çözmek mümkün gözükmemektedir. Kırk yıllık bir modelin çok az sayıda başarılı örnek sunabildiği bir ortamda teorinin revize edilmesi kaçınılmazdır. Bu başarısızlık yukarıda bahsedilen çeşitli faktörlerin birinin veya birkaçının aynı anda var olmasından kaynaklanmaktadır. İşte bu yüzden, modelin örnek üzerinden revize edilmesi kaçınılmazdır. Çeşitlilik standart ile uyumsuz. Bundan ötürü, birbirinden farklı toplumlar için standart bir teorinin açıklama yapması beklenmemelidir.

KAYNAKÇA

- Aulas, M. C. (1985). The Socio-Ideological Development of Maronite Community. The Emergence of the Phalanges and the Lebanese Forces. **Arab Studies Quarterly**, 1-27.
- Azar, E. E., & Moon, C.-i. (1988). **National Security in the Third World: The Management of Internal and External Threats**. Maryland: University of Maryland.
- Benedict, A. (1996). **Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism**. London: Verso.
- Bilig, M. (1995). **Banal Nationalism**. London: Sage.
- Brown, M., Cote, O., Lynn Jones, S., & Miller, S. (1997). **Nationalism and Ethnic Conflict**. Cambridge, MA: MIT Press.
- Brynen, R. (1990). **Sanctuary and Survival**. Boulder: Westview Press.
- Calhoun, J. C. (1953). **A Disquisition on Government**. New York: Liberal Arts Press.
- Crow, R. E. (1962). Religious Sectarianism in the Lebanese Political System. **The Journal of Politics**, 489-520.
- Daalder, H. (1966). The Netherlands: Opposition in a Segmented Society. R. A. Dahl içinde, **Political Oppositions in Western Democracies** (s. 215-234). New Haven: Yale University Press.
- Daalder, H. (1984). On the Origins of Consociational Democracy Model. **Acta Politica**, 97-116.
- Dahl, R. A. (1966). **Political Oppositions in Western Democracies**. New Haven: Yale University Press.
- Dahl, R. A. (1989). **Democracy and Its Critics**. New Haven, CT: Yale University Press.
- Dahl, R. A., & Tufte, E. R. (1973). **Size and Democracy**. Stanford: Stanford University Press.
- Donald L., H. (1985). **Ethnic Groups in Conflict**. Berkeley, CA: University of California Press.
- Encyclopedia of the Modern Middle East and North Africa**. (2004, 8 23). 5 26, 2017 tarihinde Encyclopedia.com:
<http://www.encyclopedia.com/humanities/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/national-pact-lebanon> adresinden alındı

- Factbook, T. W. (2017, 5 9). **Central Intelligence Agency**. 5 25, 2017 tarihinde <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/le.html> adresinden alındı
- Fakhoury Mühlbacher, T. (2009). **Democracy and Power-Sharing in Stormy Weather. The Case of Lebanon**. Wiesbaden: Fachverlage GmbH.
- Gabriel, A., & Coleman, J. (1960). **Politics in the Developing Areas**. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Gabriel, A., & Verba, S. (1963). **The Civic Culture**. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Gellner, E. (1983). **Nations and Nationalism**. Oxford: Blackwell.
- Gözler, K. (2000). **Türk Anayasa Hukuku**. Bursa: Ekin Basım Yayın.
- Hannum, H. (1990). **Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination: The Accomodation of Conflicting Rights**. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
- Harik, I. F. (1968). **Politics and Change in a Traditional Society: Lebanon 1711-1845**. Princeton: Princeton University Press.
- Harik, I. F. (1972). The Ethnic Revolution and Political Integration in the Middle East. **International Journal of Middle East Studies**, 303-323.
- Hartzell, C., & Hoddie, M. (1993). **Crafting Peace: power-sharing institutions and the negotiated settlement of civil wars**. PA: The Pennsylvania University Press.
- Horowitz, D. L. (1985). **Ethnic Groups in Conflict**. Berkley and Los Angeles: University of California Press.
- Horowitz, D. L. (1990). Comparing Democratic Systems. **Journal of Democracy**, 73-79.
- Hourani, A. (. (1966). Lebanon from Feudalism to Modern State: The Modern History of Lebanon. Kitap incelemesi, Kamal S. Salibi. **Middle Eastern Studies** , 256-63.
- Hourani, A. (1946). **Syria and Lebanon: A Political Essay**. London: Oxford University Press.
- Huntington, S. P. (1970). Social and Institutional Dynamics of One-Party Systems. S. P. Huntington, & C. H. Moore içinde, **Authoritarian Politics in Modern Societies** (s. 127-144). New York: Basic Books.

- I. William, Z. (1989). **Ripe for Resolution: Conflict and Intervention in Africa**. Newyork: Oxford University Press.
- Joireman, S. (2003). **Nationalism and Political Identity**. New York: Continuum.
- Juan, L. (1990). The Perils of Presidentialism. **Journal of Democracy**, 51-70.
- Kaldor, M. (2001). **New and Old Wars: Organized Violence**. Cambridge: Polity Press.
- Katharine, B., Mainwaring, S., & Reynolds, A. (2002). Introduction: Institutional Design, Conflict Management, and Democracy. A. Reynolds içinde, **The Architecture of Democracy: Constitutional Design, Conflict Management, and Democracy** (s. 1-15). New York: Oxford University Press.
- Khalaf, S. (2002). **Civil and Uncivil Violence in Lebanon: A History of the Internationalization of Communal Conflict**. New York: Colombia University Press.
- Kornhauser, W. (1959). **The Politics of Mass Society**. New York: Free Press of Glencoe.
- Krayem, H. (2003). **The Lebanese Civil War and the Taif Agreement**.
<http://ddc.aub.edu.lb/projects/pspa/conflict-resolution.html> adresinden alınmıştır
- Larry, D. (1999). **Developing Democracy: Toward Consolidation**. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Lehmbruch, G. (1967). **Proporzdemokratie: Politisches System und politische Kultur in der Schweiz und in Österreich**. Tübingen: Mohr.
- Lijphart, A. (1977). **Democracy in Plural Societies**. New Haven, JT: Yale University Press.
- Lijphart, A. (1984). **Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries**. New Haven: Yale University Press.
- Lijphart, A. (2004). Constitutional Design for Divided Societies. **Journal of Democracy**, 96-109.
- Linz, J. (1994). Presidential of Parliamentary Democracy: Does It Make a Difference. J. Linz, & A. Valenzuela içinde, **The Failure of Presidential Democracy** (s. 18-42). Baltimore: Johns Hopkins University Press.

- Maila, J. (1994). The Taif Accord: An evaluation. D. F. Collings içinde, **Peace for Lebanon? From War to reconstruction** (s. 230-245). Colorado: Lynne Rienner Publishers.
- Makdisi, U. (2000). **The Culture of Sectarianism: Community, History, and Violence in Nineteenth-Century Ottoman Lebanon**. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Meo, L. (1965). **Lebanon Improbable Nation: A Study in Political Development**. Bloomington: Indiana University Press.
- Nordlinger, E. A. (1972). Conflict Regulation in Divided Societies. **Occasional Papers in International Affairs**, 73-74.
- Norris, P. (2002). Ballots Not Bullets: Testing Consociational Theories of Ethnic Conflict, Electoral Systems, and Democratization. A. Reynolds içinde, **The Architecture of Democracy: Constitutional Design, Conflict Management, and Democracy** (s. 206-248). New York: Oxford University Press.
- O'Leary, B. (2008). The Logics of Power Sharing, Consociation and Pluralist Federations. M. Weller, & B. Metzger içinde, **Settling Self-determination Disputes: Complex Power-sharing in Theory and Practice** (s. 47-58). Boston: Martinus Nijhoff Publishers.
- Rabushka, A., & Shepsle, K. A. (1972). **Politics in Plural Societies**. Columbus, OH: Charles E. Merrill.
- Salem, E. (1967). Cabinet Politics in Lebanon. **Middle East Journal**, 488-502.
- Salibi, K. S. (1988). **A House of Many Mansions: The History of Lebanon Reconsidered**. London: I. B. Tauris Publishers.
- Samir, K. (1997). Conflict Resolution in the Arab World. P. Salem içinde, **From a geography of Fear to a culture of Tolerance: Reflections on Protracted Strife and the Restoration of Civility in Lebanon** (s. 354-83). Beirut: American University of Beirut.
- Sartori, G. (1968). **Political Development and Political Engineering**. Cambridge: Harvard University Press.
- Sisk, T. D. (1992). Divided We Stand? Institutional Choice in Divided Societies: Designs for Democracy. **Politics&Policy**.
- Sisk, T. D. (1996). **Power Sharing and International Mediation in Ethnic Conflicts**. New York: Carnegie Corporation of New York.

- Snyder, J., & Jervis, R. (1999). Civil Wars and the Security Dilemma. B. Walter, & J. Snyder içinde, **Civil Wars, Insecurity, and Intervention**. New York: Colombia University Press.
- Steiner, J. (1971). The Principles of Majority and Proportionality. **British Journal of Political Science**, 63-70.
- Steiner, J. (1974). **Amicable Agreements versus Majority Rule: Conflict Resolution in Switzerland**. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Val R, L. (1971). **Segmented Pluralism. Ideological Cleavages and Political Cohesion in the Smaller European Democracies**. Comparative Politics, 141-175.
- Waterman, H. (1993). Political Order and the Settlement of Civil Wars. R. Licklider içinde, **Stopping the Killing: How Civil Wars End**. New York: New York University Press.
- Welsh, D. (1993). Domestic politics and ethnic conflict. **Survival: Global Politics and Strategy**, 63-80.
- Winter, S. (2009). **The Shiites of Lebanon under Ottoman Rule, 1516–1788**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wheare, S. K. (1964). **Modern Constitutions**. London: Oxford University Press.
- Young, J. (2017, 3 29). Huffington Post. 4 12, 2017 tarihinde http://www.huffingtonpost.com/entry/death-of-obamacare-repeal-could-spur-new-medicare-expansions_us_58d99531e4b018c4606ab8b7?adresindenalindi
- Zamir, M. (1985). **The Foundation of Modern Lebanon**. London: Croom Helm.
- Zamir, M. (2000). **Lebanon's Quest: The Search for a National Identity, 1926-39**. London: I. B. Tauris Publishers.
- Zhar, M. (2005). Power Sharing in Lebanon: Foreign Protectors, Domestic Peace, and Democratic Failure. P. G. Roeder, & D. S. Rothchild içinde, **Sustainable Peace: Power and Democracy After Civil Wars** (s. 173-201). Ithaca: Cornell University Press.